

*Andžej Pukšto**, *Ieva Karpavičiūtė***, *Mindaugas Norkevičius****
 Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos fakultetas

Lietuvos ir Lenkijos strateginės partnerystės dinamika

Straipsniu siekiama nustatyti sąsajas tarp įvykių, kurie veikia Lietuvos ir Lenkijos strateginį bendradarbiavimą ir apibrėžti svarbiausius bendradarbiavimo kaitos aspektus, išanalizuoti pastarojo meto Lietuvos ir Lenkijos santykių iššūkius. Tyrimo tikslui įgyvendinti išsikelti uždaviniai: 1) išanalizuoti strateginės partnerystės ir politinio dialogo raidą dvišaliuose santykiuose; 2) išnagrinėti saugumo ir gynybos politikos ir ekonominių projektų svarbą valstybėms bendradarbiaujant; 3) įvertinti tautinių mažumų aspektą dvišalių santykių kontekste. Tyrimo autoriai siekia apžvelgti pagrindinius vidinius ir išorinius veiksnius, darančius įtaką Lietuvos ir Lenkijos dvišaliam bendradarbiavimui. Straipsnyje naudojami tyrimo metodai: vieši pareigūnų pasisakymai, dokumentų analizė ir žiniasklaidos formuojamas diskursas. Pagrindinės analizės sritys yra politinio dialogo raida, strateginis bendradarbiavimas, saugumo ir gynybos politika, bendradarbiavimas ekonomikos ir energetikos srityse ir tautinių mažumų problematika dvišaliuose santykiuose. Mokslinių tyrimų lygmenyje trūksta Lietuvos ir Lenkijos strateginio ir bendradarbiavimo bendrumų ir skirtumų analizės.

Įvadas

Lietuvą ir Lenkiją sieja ne tik bendra istorinė atmintis, bet ir bendradarbiavimas užsienio politikos, saugumo, ekonomikos, energetikos ir gynybos srityse. Lietuvos ir Lenkijos santykiai yra reikšmingi stiprinant regioninį bendradarbiavimą, ypač saugumo ir energetikos srityse ir plėtojant Europos Sąjungos kaimynystės politiką. Lietuvos ir Lenkijos santykiai paremti dviem pagrindiniais aspektais: dvišaliais santykiais ir euroatlantine dimensija. Lietuvos užsienio politikos „lenkiškasis“ vektorius įgijo naują pagreitį dar 1994 m.,¹ kai valstybės pradėjo plėtoti strateginės partnerystės idėją. Ji buvo grindžiama ir skatinama euroatlantinės integracijos procesų. Lenkijos tapimas NATO

* *Dr. Andžej Pukšto* – Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto docentas, Politologijos katedros vedėjas. Adresas korespondencijai: Gedimino 44-201, 44246 Kaunas, el. p. a.puksto@pmdf.vdu.lt.

** *Dr. Ieva Karpavičiūtė* – Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto lektorė. Adresas korespondencijai: Gedimino 44-201, 44246 Kaunas, el. p. i.karpaviciute@pmdf.vdu.lt.

*** *Mindaugas Norkevičius* – Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos fakulteto magistrantas. Adresas korespondencijai: Gedimino 44-201, 44246 Kaunas, el. p. norkevicius.mindaugas@gmail.com.

¹ 1994 m. balandžio 26 d. pasirašyta Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartis.

nare 1999 metais, paskatino Lietuvą siekti dar glaudesnio bendradarbiavimo, tikintis, kad strateginė partnerystė su kaimynine valstybe pagreitins Lietuvos euroatlantinės integracijos procesus.

Lietuvos ir Lenkijos dvišalių santykių kontekste įtampa padidėjo Lenkijos užsienio reikalų ministru tapus Radislavui Sikorskiui (2007 m.), ir Lietuvos lenkų rinkimų akcijai (LLRA) pradėjus kelti Lietuvos valdžiai reikalavimus, susijusius su lenkų tautinės mažumos klausimais: pavardžių ir vietovardžių rašymo originalo (lenkų) kalba ir švietimo reforma, vykdoma Lietuvoje (lietuvių kalbos brandos egzamino klausimas). 2011 m. Sikorskis pareiškė, kad nesilankys Lietuvoje, tol kol nebus leidžiama Lietuvos lenkams pavardes rašyti lenkiškomis raidėmis. Lenkijos diplomatijos vadovas dalyvavo 2013 m. Vilniuje vykusiame Europos Sąjungos (ES) užsienio reikalų ministrų susitikime, tačiau išsakė nemažai kritikos buvusiai ir esamai Lietuvos Vyriausybei.

Lenkų tautinės mažumos vaidmuo Lietuvos ir Lenkijos dvišaliuose santykiuose yra ypač svarbus. Viena vertus, lenkų tautinė mažuma Lietuvos viešajame diskurse pateikiama kaip kelianti nepagrįstus reikalavimus, kuriuos suaktyvina LLRA buvimas valdančioje koalicijoje. Kita vertus, remiantis analogija, dažnai prisimenamas lietuvių Lenkijoje padėties klausimas ir tai, kad tautinės mažumos integravimasis į visuomenę, kurioje gyvena, turi vykti ne tik valdžios iniciatyva, pastangas turi rodyti ir pati tautinė mažuma. Problemos, susijusios su tautinių mažumų klausimu, kaip vidinis bendradarbiavimą lemiantis veiksnys, dvišaliame Lietuvos ir Lenkijos lygmenyje veikia bendrus ekonominius planus, kurie natūraliai daro poveikį strateginiam bendradarbiavimui. Tačiau vertinant, ar vidiniai veiksniai (šiuo atveju mažumų klausimai ir vidinė politinė dinamika) gali būti lemiantys dvišalio bendradarbiavimo pokyčius, reikia pažvelgti į platesnį Lietuvos ir Lenkijos santykių kontekstą, išskirti ir įvertinti išorinius bendradarbiavimą sąlygojančius veiksnius.

Lietuva ir Lenkija oficialiuose pranešimuose pabrėžia strateginio bendradarbiavimo poreikį ir naudą. Lietuvai, norinčiai vystyti aktyvią politiką Rytų ir Vidurio Europos subregione, yra svarbu turėti patikimą strateginę partnerę. Lietuvai santykių vystymas su Lenkija praplėstų ekonominio bendradarbiavimo ribas, užsienio politikos galimybes, siekiant atsverti Rusijos vaidmenį regione, ypač ekonominės ir prekybos politikos srityse. Lietuvą ir Lenkiją taip pat sieja bendradarbiavimo su JAV poreikis – noras išlaikyti JAV įtaką Europoje, ypač saugumo politikos srityje.

Remiantis Lenkijos užsienio politikos vykdytojų retorika, galima daryti prielaidą, kad Lenkijai įstojus į ES ir NATO pradėta plėtoti idėja, susijusi su Europos branduolio valstybės įvaizdžio konstravimu. Pradėti stiprinti ryšiai

su Veimaro trikampio valstybėmis (Prancūzija, Vokietija) ir Rusija, vis mažiau dėmesio teikiama Višegrado grupės partnerėms ir Lietuvai. Šie išoriniai pokyčiai, kaip ir anksčiau minėti vidiniai veiksniai, lemia šiandieninį strateginį bendradarbiavimą.

Straipsnyje pasitelkiant konstruktyvistinę užsienio politikos analizę, siekiama pažvelgti kaip nacionalinės tapatybės kaita, sąlygoja užsienio politikos interesų ir prioritetų pokyčius ir veikia Lietuvos ir Lenkijos strateginį bendradarbiavimą. Vykstant tapatybės kaitai, kinta vertybės ir normos, vienos stiprėja, kitos tampa mažiau svarbios ir galiausiai nunyksta, o naujos vertybės įtraukiamos į užsienio politikos darbotvarkes. Straipsnyje gilinamasi į vidinius ir išorinius veiksmus, lemiančius Lietuvos ir Lenkijos strateginės partnerystės kaitą, pateikiama veiksmų klasifikacija, siekiama įsigilinti, kurie veiksniai vienu ar kitu atveju gali lemti dvišalio bendradarbiavimo pokyčius. Atliekant analizę vertinamas nacionalinis, subregioninis ir regioninis šalių bendradarbiavimo kontekstas. Bandoma įvertinti, kaip veikėjų galimi politiniai interesai lemia strateginio bendradarbiavimo kaitą, kaip veikėjų, aukštų pareigūnų vykdoma politinė komunikacija veikia užsienio politikos interesų ir prioritetų kaitą ir kaip tai siejasi su nacionalinės tapatybės kaita.

1. Užsienio politikos analizė tarptautinių santykių disciplinoje

Kaip pastebi Alexanderis Heywoodas, užsienio politika atskleidžia „valstybės valdymo, kaip veiklos, kurios pagalba nacionalinės vyriausybės įgyvendina santykius su kitomis šalimis ir tarptautinėmis struktūromis, svarbą.“² Užsienio politikos analizė ilgą laiką buvo ribota, sąmoningai vengta ją integruoti į tarptautinių santykių discipliną. Daug metų politikos mokslų atstovai tik labai fragmentiškai analizavo užsienio politiką, susitelkdami į racionaliojo pasirinkimo, viešojo administravimo teorijas; vidiniai ir išoriniai procesai nebuvo susieti, tyrimų įžvalgos apsiribojo nacionalinių institucijų studijomis ir kitais panašiais objektais.³ Situacija laipsniškai keitėsi, evoliucionuojant Tarptautinių santykių disciplinai, populiarėjant ir įgyjant daugiau įtakos postpozityvistinėms teorijoms, kai „naujųjų, kritiškųjų tarptautinių santykių teorijų atstovai ėmė daugiau dėmesio skirti valstybės veiklai, sprendimų

² Heywood A., *Global Politics*, 2011, Palgrave Foundation, p. 128.

³ Karpavičiūtė I., „Kaita ir nacionalinė tapatybė užsienio politikos studijose: Lietuvos atvejis“, *Politikos mokslų almanachas*, 2013, nr. 13, p. 102.

priėmimo procesui valstybių viduje, komunikacijai, individų vaidmeniui, biurokratijos struktūroms, normatyviniams veiksniams ir jų poveikiui užsienio politikos kaitai.⁴

Šiuo metu užsienio politikos analizė tarptautinių santykių disciplinoje išgyvena savitą renesanso periodą. Tai įvairialypė tyrimų sritis, kuri siekia atskleisti gilumines vidinių ir išorinių veiksnių, lemiančių valstybių užsienio politiką, priežastis ir sąveiką, gilinasi į nacionalinių interesų, tapatybės, institucijų, politinio elito ar politinės kultūros poveikį šalies užsienio politikai ir jos kaitai. Laipsniškai į užsienio politikos analizę įvedami normatyviniai ir vertybiniai aspektai. Galima teigti, kad „užsienio politikos, kaip nuolatinio proceso, supratimas ir sąsajų su nacionaline tapatybe studijos pastūmėjo užsienio politikos ir tarptautinių santykių tyrimus visiškai nauja kokybine kryptimi.“⁵ Ji atskleidžia dvišalių ir daugiašalių santykių dinamiką, padeda įvertinti išorinius ir vidinius veiksnius, lemiančius šių santykių kaitą.

Prie užsienio politikos analizės raidos nemažai prisidėjo konstruktyvizmo atstovai. Konstruktyvizmas suteikia galimybę ne tik susieti nacionalinį ir sisteminių analizės lygmenis, į analizę įvesti normatyvinius elementus, įtraukti daugiau veikėjų, bet ir „sudaro sąlygas atlikti giluminę galios, įtakos ir interesų analizę.“⁶ Tokiu būdu galima atidžiau pažvelgti į analizuojamą reiškinį.

1.1. Konstruktyvizmas ir užsienio politikos analizė

Pasak Gražinos Miniotaitės, „mėginimai konceptualizuoti tikrovę kaip procesą, išvelgti jos *paslankumą, takumą, kintamumą* (angl. *mobility, fluidity, change*) yra būdingi visiems socialiniams mokslams, besivaduojantiems iš ilgą laiką vyravusios pozityvistinės epistemologijos bei objektyvistinės ontologijos.“⁷ Konstruktyvizmo pamatinis teiginys – tikrovė yra socialiai konstruojama, t. y. „tikrovės objektai ir subjektai yra socio-lingvistiškai konstruojami“⁸ – formuojami ir keičiami, priklausomai nuo socialinių veikėjų (individų ir struktūrų) veiksmų ir motyvų. „Konstruktyvizmo atstovai išskiria socialinius tarptautinių santykių aspektus, nagrinėję užsienio politiką ne-

⁴ Karpavičiūtė I. Op. cit. p. 102.

⁵ Ten pat, p. 102.

⁶ Smith, S.; Hadfield, A.; Dunne, T. (eds.). *Foreign Policy. Theories, Actors Cases*. Oxford University Press, 2008, p. 7.

⁷ Miniotaitė G., „Tapatybės paieškos šiuolaikinėje Lietuvos užsienio politikoje: tarp Šiaurės ir Rytų dimensijų“, *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 2004, p. 84.

⁸ Heikki P., Coli W., „After Postpositivism? The Promises of Critical Realism“, *International Studies Quarterly*, 2000, vol. 44, iss. 2 (June), p. 217.

mažai dėmesio skiria nacionalinei tapatybei, socialiniam idėjų, simbolių konstravimui, juos konstruojantiems asmenims ir institucijoms.⁹ Į užsienio politiką įvedamas vertybinis dėmuo, kaip pastebi Bruce'as Croninas, „tapatybės formuoja vertybių struktūrą, kurios pagrindu politiniai lyderiai gali inicijuoti, išlaikyti ir formuoti santykius su kitomis šalimis.“¹⁰

Konstruktivyvizmas stengiasi paaiškinti, kaip formuojama ir įgyvendinama užsienio politika, kaip nacionalinė tapatybė, socialinė tikrovė ir institucijos ir kaip politiniai lyderiai sąveikauja tarpusavyje ir geba keisti užsienio politikos procesus. Konstruktivyvizmo grupės atstovai (priskirtini racionalistiniam šios teorinės prieigos sparnui) N. Onufas, A. Wendtas, E. Adleris, M. Barnerttas ir kt. tirdami valstybių užsienio politiką daug dėmesio skiria veikėjų sąveikos, pagrįstos tapatybe ir interesais, analizei. Jie taip pat nemažai kalba apie veikėjų pastangas įgyvendinti nacionalinius interesus pasitelkiant strateginius veiksmus.¹¹ Konstruktivyvizmo atstovai, analizuodami užsienio politiką ir strateginę partnerystę, stengiasi susieti nacionalinį ir sisteminį analizės lygmenis, taip pat nemažai dėmesio skiria regioninio ir subregioninio lygmenų analizei, į juos žvelgia kaip į sąlyginai nepriklausomus analizės lygmenis, galinčius formuoti savarankišką regioninės politikos dinamiką.

Konstruktivyvizmo atstovai daug dėmesio skiria kaitos aiškinimui, socialinė tikrovė kinta priklausomai nuo laiko ir erdvės, tai žymi nuolatinę tapatybės, idėjų, normų, vertybių, tų pačių institucijų ir veikėjų kaitą. Nenuostabu, kad daug dėmesio skiriama tapatybės ir užsienio politikos kaitos tarpusavio priklausomybės aiškinimui. Idėjos, vertybės ir normos suvokiamos kaip institucionalizuotos kolektyvinės praktikos. Vertybės, normos, jų institucionalizacija ir socializacija, įvedimas (komunikacijos ir proceso veikėjų (individų, grupių, politinių partijų ir pan.) pagalba), tęstinumas ir kaita yra vienas nuo kito neatsiejami kolektyvinės tapatybės elementai. Vykstant tapatybės kaitai, kinta vertybės ir normos, vienos stiprėja, kitos tampa mažiau svarbios ir galiausiai sunyksta, teigiamai vertinamos, tinkamos naujos vertybės įtraukiamos į užsienio politikos darbotvarkes. Kaip pastebi Maria Malksoo „politika tampa niekada nesibaigiančiu tapatybės kūrimo ir perkūrimo procesu.“¹²

Nacionalinė tapatybė, „aš“ ir „kitas“ santykio apibrėžimas, formuojasi

⁹ Karpavičiūtė I., Op. cit., p. 103.

¹⁰ Cronin B., *Community Under Anarchy: Transnational Identity and Evolution of Cooperation*, New York: Columbia University Press, 1999, p. 18.

¹¹ Nia M.M., „Understanding Iran's Foreign Policy: An Application of Holistic Constructivism“, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Spring 2010, vol. 9, no. 1, p.150.

¹² Malksoo M., „From Existential Politics Towards Normal Politics? The Baltic States in the Enlarged Europe“, *Security Dialogue*, 2006, vol. 37, no.3, p. 278.

kuriantis valstybei ir nuolatos kinta. Nacionalinės tapatybės kaita priklauso nuo vidinės ir išorinės politinių procesų dinamikos. Vidiniai pokyčiai priklauso nuo politinių veikėjų, lyderių, institucijų, nacionalinių interesų ir pan. Išoriniai veiksniai, lemiantys tapatybės pokyčius, gali būti sąlygojami dvišalių santykių, regioninių, subregioninių, sisteminių ar tarptautinių veiksmų ir pan. Xavieras Guillaume'as pabrėžia, „kad nacionalinė tapatybė formuojasi tarptautinės sistemos ir nacionalinės (vidinės) aplinkos dialogo pagrindu ir dažniausiai ji atsiranda galios ir interesų, projektuojamų į tarptautinius santykius, kontekste¹³. Užsienio politikos kaita dažniausiai vyksta nacionaliniame lygmenyje, dėl to daugelis konstruktyvizmo autorių pabrėžia nacionalinio lygmens dominavimą sisteminio atžvilgiu.

Nacionalinių interesų formavimuisi ir kaitai reikšmingi politinio elito sprendimai, viešoji nuomonė, nacionalinė tapatybė, taip pat istorinė atmintis, kultūriniai ir socialiniai veiksniai. Tapatybė dažniausiai tampa naujai formuojamų nacionalinių interesų pagrindu. Kaip pastebi Jutta Weldes, „nacionalinių interesų sąvoka padeda politikos formuotojams suvokti ir išgryninti užsienio politikos tikslus, kurių pagrindu atliekami tam tikri šalies veiksmai; taip pat nacionaliniai interesai veikia kaip retorinė priemonė, kuria legitimuojama politinė parama tam tikriems valstybėms veiksams“¹⁴. Konstruktyvizmo atstovų teigimu, „nacionalinius interesus lemianti tapatybė priklauso nuo istorinio, kultūrinio, politinio, ir socialinio kontekstų“¹⁵. Tad, tapatybė ir nacionaliniai interesai yra stipriai vienas su kitu susiję ir vienas kitą lemiantys veiksniai. Konstruktyvizmo atstovų darbuose nemažai dėmesio skiriama vidinių ir išorinių užsienio politiką sąlygojančių veiksmų tarpusavio sąveikai. Valstybių tapatybės, kad ir kokios būtų unikalios ir nepriklausomos, yra stipriai veikiamos tarptautinės aplinkos, kurioje formuojasi ir vėliau kinta valstybės nacionalinė tapatybė, drauge užsienio politikos prioritetai ir interesai.

Užsienio politika yra analizuojama platesniame, valstybės viduje vykstančių procesų, struktūrų, institucijų, istorinės atminties, draugiškumo, arba priešiško santykių (regioninių, subregioninių, kaimyninių valstybių atžvilgiu), išorės veiksmų poveikio ir pasekmių kontekste. Užsienio politika dvišaliuose santykiuose, – tai nuolatinis lūkesčių kitos šalies atžvilgiu konstravimas ir perkonstravimas, reagavimas į kitos šalies politiką ir pan. Kaip pastebi Ven-

¹³ Xavier G., „Foreign Policy and the Politics of Alterity: A Dialogical Understanding of International Relations“, *Millennium - Journal of International Studies*, 2002, vol. 31, no. 1, p. 14.

¹⁴ Weldes J., „Constructing National Interests“ *European Journal of International Relations*, 1996, no. 2, p. 276.

¹⁵ Nia M.M., „Understanding Iran's Foreign Policy: An Application of Holistic Constructivism“, *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, Spring 2010, vol. 9, no. 1, p.151.

dulka Kubálkova, „valstybių užsienio politiką sudaro daugialypis komunikacijos tarp vyriausybių ir kitų aktorių procesas, teisingi ir klaidingi vienoje ir kitoje valstybėje egzistuojantys suvokimai ir ideologijos.¹⁶

1.2. Užsienio politikos regioninis dėmuo ir strateginė partnerystė

Dvišalei strateginei partnerystei ir bendradarbiavimui reikšmingas užsienio ir saugumo politikos interesų, prioritetų suderinamumas ir pozityvių kaitos lūkesčių siekis. Pabrėžiami bendri interesai, vertybės, bendra istorinė atmintis ir bendri dvišaliai ir daugiašaliai (pvz., regioniniai) siekiai, valstybių pastangos numatyti galimus bendradarbiavimo rezultatus ir patenkinti lūkesčius. Nebūtinai strateginė partnerystė turi būti grindžiama skirtumų tarp dviejų bendradarbiaujančių valstybių nebuvimu,¹⁷ tačiau šie skirtumai neturi būti fundamentalūs, kirstis su nacionaline tapatybe ir esminiais šalių užsienio politikos prioritetais ir interesais. Keičiantis šalių užsienio politikos prioritetams, daugiau ar mažiau formaliai peržvelgiamos ir įvertinamos jų strateginės partnerystės.

A. Schmidt teigimu, dvišalė partnerystė gali padėti siekti efektyvaus daugiašalio bendradarbiavimo,¹⁸ intensyviausiai vykstančio regioniniu ar subregioniniu lygmeniu. Valstybės tampa strateginėmis partnerėmis ne tik dėl to, kad turi panašių nacionalinės tapatybės ir užsienio politikos interesų, tačiau gali būti ir taip, kad strateginių partnerių bendradarbiavimo patirtis (teigiama ar neigiama) daro poveikį nacionalinėms tapatybėms ir užsienio politikos interesams, t. y. dvišalis bendradarbiavimas intensyvėja arba slopsta (tai įvertinama nuolatos vykstančio „aš“ ir „kitas“ apibrėžimo kontekste).

Dvišalė partnerystė gali būti naudojama siekiant bendrų daugiašalių tikslų, Lietuvos ir Lenkijos atveju būtent tai ir išryškėjo šalių integracijos į euroatlantinę bendriją laikotarpiu. Vidurio ir Rytų Europos šalims integruojantis į euroatlantinę saugumo bendriją, Lietuvos ir Lenkijos santykiai buvo išskirtinai draugiški ir intensyvūs. Lenkijai pirmai įstojus į NATO (1999), ji tapo Aljanso pakraščiu, tad tiek politiškai, tiek istoriškai, tiek vertybiškai buvo tikslinga remti euroatlantinės erdvės plėtrą ir trijų Baltijos valstybių integraciją.

¹⁶ Kubálkova V., *Foreign Policy in a Constructed World*, New York: M.E. Sharp, 2001, p. 17.

¹⁷ Bava U. S., „India and the European Union: From Engagement to Strategic Partnership“, *International Studies*, 2010, vol. 47, no. 2-4, p. 384.

¹⁸ Schmidt A., *Strategic Partnership - A Contested Policy Concept*, SWP Working Paper, FG1, Berlin, 2010, p. 5.

Integracijos proceso metu viešuose abiejų šalių politikų pasisakymuose neretai Lietuvos ir Lenkijos partnerystė regima bendro saugumo kūrimo kontekste, pavyzdžiui, Prezidentas Aleksandras Kvasnievskis pabrėžė: „nebus saugios Lenkijos be saugios Lietuvos ir nebus saugios Lietuvos be saugios Lenkijos“, tokiu būdu iliustruojamas ir šalių saugumo politikos bendrumas, kuriama bendra šalių saugumo tapatybė, kuri tiesiogiai siejama su euroatlantine saugumo bendrija.

Šalims tapus ES ir NATO narėmis, Baltijos šalys drauge su Lenkija aktyviai rėmė (ir teberemia) ES ir NATO plėtrą Rytų kryptimi ir pasisako už Rytų kaimynystės politikos vystymą ir stiprinimą, NATO partnerysčių stiprinimą ir atvirų durų politiką. Remdamos politines ir ekonomines reformas naujosiose ES Rytų partnerystės šalyse, skatindamos tolesnę integraciją į euroatlantines struktūras, Baltijos šalys ir Lenkija buvo priešakyje formuojant naująją ES kaimynystės politiką.¹⁹ 2004 m. tuometis krašto apsaugos ministras Linas Linkevičius Lietuvos pasirinktą vaidmenį pavadino „mąstymu Rytų kryptimi“ (angl. *Thinking East*). Tai žymi vertybinį saugumo bendrijos plėtros momentą, siekį stiprinti ir plėtoti saugumo bendriją, kurios narėmis šalys neseniai tapo, taip pat pagrįsti ir įtvirtinti savo buvimą bendrijoje. 2004 m. Lietuvos užsienio reikalų ministras Antanas Valionis kalbėdamas LR Seime Lietuvos ir Lenkijos partnerystės dešimtmečio proga, grindžia ES plėtros į Rytus idėją kaip bendrą Lietuvos ir Lenkijos siekį:

Ši dinamiška erdvė „nuo Baltijos iki Juodosios jūros“ gali tapti vienu iš perspektyviausių Europos Sąjungos regionų. Lietuva ir Lenkija – šio regiono centre. Galime tapti jo varomąja jėga, svarbiausia jungiamąja grandimi. Žinoma, jei ir toliau veiksime išvien. Jei išspręsimė tuos praktinio bendradarbiavimo klausimus, kurie vis dar neranda teisinio, o kartais – ir politinio „išrišimo“. Jei gerais keliais, elektros perdavimo linijomis sujungsimė Lietuvą ir Lenkiją, nes nesutvarkyta infrastruktūra trukdo plėtotis mūsų partnerystei.²⁰

Valionis minėtame pasisakyme taip pat teigė: „dvišalių santykių ir geros kaimynystės sutartis mus atvedė į neįtikėtinais artimus santykius. Sukurtos dvišalės institucijos, bendras karinis batalionas, užmegzti nauji verslo ryšiai. Lenkija tapo viena svarbiausių Lietuvos partnerių kelyje į saugesnę, vieningesnę Europą.“²¹ Tokiu būdu, pripažįstant ir galimus iššūkius partnerystei, pabrėžiami saugumo bendrijos stiprinimo ir tęstinumo užtikrinimo siekiai.

¹⁹ Mälksoo M., „From Existential Politics Towards Normal Politics? The Baltic States in the Enlarged Europe“, *Security Dialogue*, 2006, vol. 37, no. 3, p. 286.

²⁰ 2004 04 23 LR UR ministro A.Valionio kalba Lietuvos Respublikos Seime minint Lietuvos Respublikos ir Lenkijos Respublikos draugiškų santykių ir geros kaimynystės sutarties dešimtmetį, <http://www.mfa.lt/index.php?453829781>.

²¹ *Ten pat*.

Kaip pastebi Schmidt, „dažniausiai strateginės partnerystės ambicijos peržengia dvišalius santykius, tai įvyksta šalims sutarus drauge kovoti su globaliais iššūkiais, kylančiais skirtinguose lygmenyse“.²² Tai pastebima ir Lietuvos ir Lenkijos santykiuose. Dvišalis Lietuvos-Lenkijos bendradarbiavimas neretai yra projektuojamas į subregioninį, o dažniausiai į regioninį lygmenį. Lietuva ir Lenkija integravosi į tą pačią saugumo bendriją (euroatlantinę), taip pat aktyviai remia Vidurio ir Rytų Europos integraciją. Šios šalys priklauso ir Baltijos jūros regionui. Lenkija neretai rengia susitikimus su trimis Baltijos valstybėmis. Baltijos valstybės palaiko ryšius su Višegrado šalių grupe.

Valstybių nacionaliniai prioritetai kinta reaguojant į tarptautinę aplinką, regioninius, subregioninius procesus, įvykius kaimyninėse šalyse, taip pat į valstybių vidaus procesus. Pavyzdžiui, suaktyvėjęs 2011 m. Baltijos ir Šiaurės šalių bendradarbiavimui, Lietuva ėmė daugiau dėmesio skirti Šiaurės kryptį, pasirodė straipsnių apie Baltoskandijos idėją, viešajame diskurse imta vis daugiau kalbėti apie Baltijos ir Šiaurės regionų bendradarbiavimą. Taip šalies regioninė tapatybė po truputį įgyja papildomų elementų, įtvirtina anksčiau mažiau pabrėžtus aspektus, kurie įtraukiami į užsienio politikos darbotvarkę ir laipsniškai tampa nacionalinės tapatybės dalimi. Tai yra tam tikras atsakas į išorės procesus, žymi visuomenės lūkesčius ir atliepia nacionalinių institucijų prioritetus. Tačiau galutinis ir lemiamas sprendimas keisti šalies užsienio politiką (įtraukiant naujas prioritetines kryptis ar stiprinant senas) – vyksta nacionaliniu lygmeniu t. y. valstybės viduje, tačiau priežastys neretai būna regioninės.

Galima teigti, kad strateginės partnerystės tęstinumą įtvirtina ir užtikrina regioninis ir subregioninis bendradarbiavimas, ypač jei jis grindžiamas šalių priklausymu brandžiai saugumo bendrijai. Įtvirtinus vertybinius, normatyvinius ir tapatybės saitus su ES ir NATO, plėtojamos daugiakryptės šalių užsienio politikos, kai strateginių partnerių interesai ir prioritetinės kryptys nebūtinai sutampa. Lenkijos atveju daugiau dėmesio teikiama santykiams su Vokietija, Višegrado grupe, o Lietuvos žvilgsnis vis dažniau krypta Šiaurės šalių link.

²² Schmidt A., *Strategic Partnership - A Contested Policy Concept*, SWP Working Paper, FG1, Berlin, 2010, p. 5.

1.3. Dvišalių santykių kaita: nacionalinė tapatybė, vidiniai ir išoriniai veiksniai

Valstybių užsienio politika, kuri apima ir strategines partnerystes, nuolat kinta (kaip ir bet kuri kita politikos sritis). Kaip pastebi Alexanderis Wendtas, „tapatybės ir interesai yra endogeniniai sąveikos atžvilgiu ir dėl to priklausomi kintamieji procese. Struktūrinis pokytis įvyksta, kai subjektai iš naujo nustato, kas jie yra ir ko nori.“²³ Panašiai teigia ir J. Hollandas, gilindamasis į politinių lyderių sprendimus ir komunikaciją su visuomene, siekiant įvesti naujus elementus į užsienio politiką, t. y. ją keisti, pastebi, kad „lengviausias būdas įtvirtinti naujoves kaip dominuojančius užsienio politikos elementus, politiką formuojant neatsiejamai nuo nacionalinės tapatybės.“²⁴

Konstruktivizmas užsienio politikos analizei suteikia galimybę sujungti vidinius procesus, vykstančius šalių viduje su tarptautiniais procesais. Kaip pastebi D. Campbellas, „užsienio politika – tai tyrimų sritis, jungianti skirtingus analizės lygmenis – tarptautinį ir nacionalinį“²⁵. Campbellas suvokia nacionalines sistemas kaip subordinuotas tarptautinei sistemai, tačiau „nacionalinės sistemos ir subsystemos egzistuoja nepriklausomai nuo ir yra virš bet kokių sąsajų, siejančių valstybę su pastangomis tapti platesnės tarptautinės sistemos dalimi, kovoti su pavojais, kuriuos platesnė sistema sieja su savo saugumu“²⁶. Tad, nacionalinis išlikimas ir nacionaliniai prioritetai yra aukščiau sisteminių prioritetų. Konstruktyvizmo atstovai dažnai pabrėžia nepriklausomybę tarp analizės lygmenų, tačiau neneigia santykio tarp jų ir sutaria, kad skirtingos sąlygos gali lemti vieno ar kito lygmens dominavimą.

Šis užsienio politikos dualizmas atskleidžia dviejų užsienio politiką veikiančių jėgų santykį – vienoje pusėje vidinės normos, vertybės, veikėjai, remiantys, palaikantys ir siekiantys užtikrinti savo nacionalinių interesų ir prioritetų tęstinumą, kitoje pusėje – išorės veiksniai – tarptautinės vertybės, globalūs, regioniniai procesai, kaimyninių valstybių lūkesčiai. Ši dualistinė sąveika lemia užsienio politikos darbotvarkių ir prioritetų kaitą. Valstybės atsižvelgdamos į vidinę dinamiką turi įvertinti, reaguoti į išorės procesus ir šios reakcijos dažniausiai atsispindi nacionalinėje užsienio politikoje.

Tad, jei valstybės vidaus politikos kaita dažniausiai yra nulemta vidinių

²³ Wendt A., *Tarptautinės politikos socialinė teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2005, p. 357.

²⁴ Holland J., „Foreign Policy and Political Possibility“, *European Journal of International Relations*, 2013, vol. 19, no. 1, p. 55.

²⁵ Campbell D., *Writing Security: US Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minneapolis, MN: University of Minnesota Press, 1992.

²⁶ Campbell D., Op. cit., p. 44.

procesų, vykstančių valstybės viduje, tai užsienio politika keičiasi susikirtus vidiniams ir išoriniams procesams. “Kai užsienio politika ir su ja susiję įvykiai, kurie yra siejami su tarptautiniais santykiais, reiškiami skatinant nacionalinio „aš“ suvokimą, susidaro situacija, kai ypač sunku kvestionuoti esmines prielaidas, kurių pagrindu galėtų vykti užsienio politikos diskusijos”²⁷, lemiančios tam tikrus pokyčius. Panaši situacija susidarė Lietuvos ir Lenkijos santykiuose, iškilus pavardžių ir vardų rašymo lenkų kalbos abėcėlės rašmenimis klausimui. Būtent ši situacija buvo suvokta tiek Lietuvos, tiek Lenkijos politikų kaip stipriai susijusi su nacionaline tapatybe ir tai vėliau lėmė įtemptus dvišalius santykius.

Kaip pastebi Jackas Hollandas, „užsienio politika tampa ne tuo, ką valstybė daro, bet daugiau tuo, kas valstybė yra; tokiu atveju, kvestionuoti užsienio politiką yra tas pats, kas kvestionuoti dominuojantį nacionalinės tapatybės suvokimą.“²⁸ Būtent dėl to, tiek Lietuvos, tiek Lenkijos politinis elitas, gindamas savo nacionalinės tapatybės suvokimą, sunkiai galėjo leisti į konstruktyvias derybas dėl asmenvardžių rašymo lenkų abėcėlės rašmenimis klausimų. Kai kurie autoriai pastebi, kad strateginiai veikėjai, politinio elito atstovai nuolatos stengiasi politinę mobilizaciją nukreipti konkretaus tikėtino rezultato kryptimi, tai jie atlieka naudodami simbolius, metaforas ir kognityvines užuominas, siekdami sutelkti patirtį ir fiksuoti įvykių reikšmę. Taip jie elgiasi ne tik tikėdamiesi paaiškinti įvykius, interpretuoti problemas ir įtvirtinti bendrą supratimą, jie siekia mobilizuoti ir nukreipti socialinį veiksmą tam tikra linkme.

Vienu reikšmingiausių vidinių veiksnių, lemiančių valstybių užsienio politikos pokyčius, konstruktyvizmo atstovai įvardija valdžioje esančių politinių partijų kaitą ir ypač daug dėmesio skiria ideologijų kaitai ir jų poveikiui užsienio politikai. Konstruktyvizmo atstovai nesutaria ar keičiantis valdančiajai daugumai, naujoji dauguma, remdamasi ideologiniais skirtumais gali inicijuoti užsienio politikos pokyčius.²⁹ M. Barnettas pastebi, kad vyriausybių kaita konfliktinėse situacijose bus linkusi į užsienio politikos ideologinę kaitą, o vyraujant tarptautiniam saugumui ir stabilumui, mažiau tikėtina, kad tai įvyks.³⁰

²⁷ Holland J. Op. cit. p. 55.

²⁸ Ibid. p. 55.

²⁹ Brommesson D., Ekengren, A. M., “What Happens When a New Government Enters Office? A Comparison of Ideological Change in British and Swedish Foreign Policy 1991-2011”, *Cooperation and Conflict*, 2013, vol. 48, No. 1, p. 5.

³⁰ Barnett M., “Culture, strategy, and foreign policy change: Israel’s road to Oslo”. *European Journal of International Relations*, 1999, vol 5, no. 5, p.36, citata iš Brommesson D., Ekengren A. M., “What Happens When a New Government Enters Office? A Comparison of Ideological Change in British and Swedish Foreign Policy 1991-2011”, *Cooperation and Conflict*, 2013, vol. 48, no. 1, p. 21.

Douglasas Brommessonas, Ann-Marie Ekengren, atliktu tyrimu iliustruoja kaip kinta užsienio politikos prioritetai, keičiantis valdančiosioms partijoms (ar koalicijoms) Švedijoje ir Jungtinėje Karalystėje ir toji kaita nepriklauso nuo nacionalinių ir tarptautinių saugumo ir stabilumo veiksnių.³¹ Viena pirmųjų koalicines vyriausybes ir jų poveikį užsienio politikos kaitai analizavo Juliet Kaarbo. Ji pastebėjo, kad mažesnios koalicijos partijos geba pakeisti šalies užsienio politiką tada, kai yra vieningos ir tvirtai apsisprendusios tai atlikti.³² Kai kurie tyrėjai pastebi, kad užsienio politikos ideologijos gali tapti gairėmis sprendimų priėmėjams (Goldsteinas ir Keohane'as). Kiti pažymi, kad užsienio politikos ideologijos veikia kaip veikėjus ir politinį elitą sutelkiantis veiksnys ypač tada, kai išsiskiria nuomonės mažesnės reikšmės klausimais (Barnettas, Schellingas).³³

Kitose straipsnio dalyse apžvelgiama Lietuvos ir Lenkijos strateginė partnerystė, vertinama jos kaita, atsižvelgiant į vidinius ir išorinius kaitą lemiančius veiksnius ir nacionalinių interesų ir tapatybės sąveiką.

2. Lietuvos ir Lenkijos strateginės partnerystės ir politinio dialogo vystymas

Lietuvos strateginio bendradarbiavimo ir užsienio politikos prioritetinių krypčių raida ir galimybės turi keletą krypčių ir dimensijų tai Lenkija, Šiaurės Europos valstybės, Vidurio ir Rytų Europos, JAV, Prancūzija, Baltijos jūros regionas, Šiaurės ir Baltijos šalių bendradarbiavimas, ryšiai su Latvija ir Estija. Strateginės kryptys ir bendradarbiavimas regiono lygmeniu dažnai kerta, sutampa ar susipina priešastiniais ryšiais. Jos dažniausiai tiesiogiai susijusios su šalies nacionaline tapatybe ir ja pagrįstais užsienio politikos interesais. Bendradarbiavimas su kaimyninėmis šalimis paremtas geografiniu artumu, istorine patirtimi (teigiama arba neigiama), bendrais interesais (subregioniniu, regioniniu ir globaliu lygmeniu) ir dažniausiai artima nacionaline tapatybe. Su artimomis ne tik geografiškai, bet ir vertybiškai valstybėmis, priskiriamomis „mes“ kategorijai bendradarbiavimas, tikėtina, bus intensyvesnis ir glaudesnis, nei su valstybėmis priskiriamomis „kitos“ kategorijai.

³¹ Brommesson D., Ekengren A. M. "What Happens When a New Government Enters Office? A Comparison of Ideological Change in British and Swedish Foreign Policy 1991-2011", *Cooperation and Conflict*, 2013. vol. 48, no. 1, p. 21.

³² Kaarbo J., "Power and influence in foreign policy decision making: the role of junior coalition partners in German and Israeli foreign policy", *International Studies Quarterly*, 1996, vol. 40, no. 4, p. 501-530. Kaarbo J., *Coalition Politics and Cabinet Decision Making: A Comparative Analysis of Foreign Policy Choices*, Ann Arbor, MI: The University of Michigan Press, 2012.

³³ Ibid.

Subregioninio Lietuvos bendradarbiavimo kryptys paremtos Baltijos šalių, Baltijos jūros, Vidurio ir Rytų Europos, Šiaurės ir Baltijos šalių (Baltoskandijos) formatais. Regioninės valstybės projekcijos siejamos su ES, NATO, ESBO ir kitomis tarptautinėmis organizacijomis. Visą regioninio ir subregioninio bendradarbiavimo raidą jungia (stiprina, o kartais silpnina) dvišaliai ryšiai su kaimyninėmis valstybėmis ir valstybių bendrijomis. Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimo kryptys siejasi visais lygmenimis (subregioniniu, regioniniu, dvišaliu), tačiau nebūtinai sutampa, šalys plėtoja atskiras prioritėtines sritis priklausomai nuo nacionalinių interesų (žr. 1 lentelę). Ir vienos, ir kitos valstybės užsienio politikas galima pavadinti daugiakryptėmis.

1 lentelė. Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimo kryptys

	Lietuva	Lenkija
Strateginis bendradarbiavimas	Lenkija, JAV, Prancūzija, Latvija, Estija, Ukraina	Lietuva , Vengrija, Ukraina , Rumunija, Didžioji Britanija, Pietų Korėja, Kinija
Subregioninis bendradarbiavimas	Baltijos šalys, Baltijos ir Šiaurės Europa (Baltoskandijos formatais), Vidurio ir Rytų Europa , Baltijos jūros regionas	Višegrado valstybių grupė, Veimaro trikampis, Vidurio ir Rytų Europa , Baltijos jūros regionas
Regioninis bendradarbiavimas	NATO, ES, ESBO, Europos Taryba	NATO, ES, ESBO, Europos Taryba

Lietuvai išskirtinai reikšmingas Baltijos šalių bendradarbiavimas, daugiašaliuose formatuose trys Baltijos valstybės intensyviai bendradarbiauja, ypač saugumo srityje, tačiau galima išskirti ir nevieningos politikos pavyzdžių, tokių kaip nesutarimai dėl Baltijos Oro policijos misijos, kai išsiskyrė Lietuvos ir Estijos interesai ir pozicijos. Kalbant apie skirtumus, Estija daugiau dėmesio teikia Šiaurės Europai, savo nacionalinę tapatybę vis labiau siedama su šiuo subregionu. Lietuvos ir Latvijos orientavimasis taip pat yra nukreiptas į Šiaurės šalių dimensiją, tačiau nėra toks ryškus kaip Estijos atveju. Lietuvos ambasada Švedijoje 2013–2014 m. atlieka NATO kontaktinės ambasados funkcijas, tai vienas pavyzdžių, rodantis Lietuvos pastangas intensyvinti santykius su Šiaurės šalimis saugumo ir gynybos srityse. Lietuva ir Latvija siekia išlaikyti vaidmenį Vidurio ir Rytų Europos regione, plėtojant Rytų partnerystės politiką, šis siekis taip pat sutampa su Lenkijos prioritetais.

Lenkijos vaidmuo, įtaka ir ambicijos ES yra aiškesnės nei Lietuvos, tai turėtų būti išnaudojama paramos Lietuvos interesams ir iniciatyvoms konteks-

te, Lenkija galėtų tapti bendrų projektų partnere ES. „Palaikydama santykius Skandinavijos šalyse, ypač Švedijoje, Lietuva, visų pirma, turėtų siekti trišalio arba daugiašalio bendradarbiavimo, tai būtų efektyvesnis bendradarbiavimo lygmuo,³⁴ stiprinant ryšius su Skandinavijos šalimis nepamiršti Lenkijos.

2 lentelė. Vidiniai ir išoriniai Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimo veiksniai

	Vidiniai veiksniai, lemiantys dvišalį bendradarbiavimą	Išoriniai veiksniai, lemiantys dvišalį bendradarbiavimą
Lietuvos ir Lenkijos dvišalis bendradarbiavimas	<ul style="list-style-type: none"> • Panašios šalių pozicijos regioninės saugumo politikos ir ES kaimynystės politikos atžvilgiu; • Valstybių Vyriausybės programų prioritetai regioninio ir dvišalio bendradarbiavimo srityje; Parlamentinių partijų pozicijos dvišalių klausimų srityse; • Lietuvos ir Lenkijos politinio elito kaita; • 2010 m. Smolensko katastrofa ir Lietuvos ir Lenkijos integracinės užsienio politikos pabaiga; • Valstybių strateginio suderinamumo ir bendrų interesų mažėjimas; • Tautinių mažumų problematika; • Istorinė atmintis ir dvišalio bendradarbiavimo tradicija. 	<ul style="list-style-type: none"> • ES bendroji energetikos politika; • ES Bendros saugumo ir gynybos politikos raida; • NATO raida; • ES didžiųjų valstybių strateginio bendradarbiavimo dinamika; • Rusijos faktorius; • JAV faktorius; • Baltijos jūros regiono raida; • Šiaurės ir Baltijos regiono raida ir bendradarbiavimas.

Lietuvos strateginio ir regioninio bendradarbiavimo kryptys su Lenkija apibrėžiamos Vyriausybės programose. Pavyzdžiui, 2008–2012 m. kadencijos XV Vyriausybės programoje pabrėžiamas siekis palaikyti ir plėtoti gilesnę partnerystę su Lenkija, remiantis saugumo interesų ir politikos prioritetų ir nuostatų bendrumo pagrindu. Programoje išskiriamas siekis toliau plėtoti Lietuvos ir Lenkijos strateginę partnerystę, grindžiant ją bendrais šio regiono saugumo poreikiais, energetikos ir transporto sistemų europinės integracijos, ypač bendrų infrastruktūros projektų įgyvendinimo interesais, taip pat tradicinių Europos vidaus ir išorės politikos nuostatų bendrumu. Įgyvendinant šiuos

³⁴ Dambrauskaitė Ž., Janeliūnas T., Jurkonis V., Sirijos Gira V., „Lithuanian-Polish Relations Reconsidered: A Constrained Bilateral Agenda or an Empty Strategic Partnership?“ *Lithuanian Foreign Policy Review*. 2011 (26), <http://www.lfpr.lt/uploads/File/2011-26/Dambrauskaite%20el%20al.pdf>, 2013 09 20.

siekius katinama įkurti Ministrų Pirmininkų globojamą Lietuvos ir Lenkijos intelektualų forumą, išanalizuoti galimybę vietovardžius rašyti tautinių mažumų kalbomis ir prireikus parengti atitinkamų teisės aktų projektus, parengti Lietuvos Respublikos vardų ir pavardžių įstatymo projektą (pritarta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. gegužės 30 d. nutarimu Nr. 529 ir pateikta Lietuvos Respublikos Seimui, projekto Nr. XP-689A).

XV LR Vyriausybės programoje apibrėžiamas noras įgyvendinti Lietuvos ir Lenkijos dujų tinklų jungties projektą, kuris atvertų alternatyvaus aprūpinimo dujomis iš Europos tinklų galimybes ir padidintų Lietuvos energetinį saugumą. Vyriausybė siekė kartu su Lenkijos atstovais pateikti paraišką Europos Komisijai dėl Lietuvos ir Lenkijos dujų sistemų sujungimo galimybių studijos finansavimo, gavus finansavimą iš Europos Komisijos TEN-E programos biudžeto, priimti sprendimą dėl studijos finansavimo iš Lietuvos pusės.³⁵ XV-oji LR Vyriausybė skatino vykdyti įvairius projektus susijusius su infrastruktūros gerinimu ir ekonomikos vystymu.

XVI LR Vyriausybė siekia tęsti ankstesnės Vyriausybės pradėtus projektus. Remiantis 2012–2016 m. XVI LR Vyriausybės programos nuostatomis didesnis dėmesys skiriamas regioniniams energetikos infrastruktūros projektams, tai žymi Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimo tęstinumą keičiantis Vyriausybėms. Siekiama užtikrinti elektros jungčių su Lenkija („LitPol Link“) nutiesimą. Užsibrėžta pradėti Lietuvos ir Lenkijos dujų jungties statybą. Transporto srityje siekiama rekonstruoti „Rail Baltica“ geležinkelio ruožus nuo Lenkijos ir Lietuvos valstybių sienos iki Kauno: siena tarp Lenkijos ir Lietuvos – Morkava. Plėtojant Lietuvos kaip aktyvios ES narės viziją, vienas iš tikslų išskiriamas ir aktyvesnio politinio ir visuomeninio dialogo palaikymas tarp Lietuvos ir Lenkijos. Regioniniame bendradarbiavime užsibrėžta plėtoti bendradarbiavimą su Lenkija gynybos ir saugumo klausimais.³⁶

Analizuojant Lietuvos užsienio politikos kryptis dvišaliu, subregioniniu ir regioniniu lygmenimis kyla klausimas, ar partnerystė su Šiaurės Europos šalimis galėtų turėti įtakos Lietuvos bendradarbiavimui su Lenkija? Šiaurės šalys nuo pat Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo rėmė Lietuvą. Šios valstybės ir toliau išlieka artimomis regioninėmis partnerėmis stiprinant Lietuvos gynybos pajėgumus. Lietuvai, aktyviau bendradarbiaujant su Šiaurės šalimis, atsiranda strateginė galimybė tapti valstybe, jungiančia Vidurio ir Rytų Europą

³⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 20082012 metų programos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo. 2009 m. vasario 25 d. Nr. 189, Vilnius, http://www.lrvk.lt/bylos/vyriausybes/n0189_priemones.pdf, 2013 10 15.

³⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 20122016 m. programos įgyvendinimo prioritetinių priemonių patvirtinimo. 2013 m. kovo 13 d. Nr. 228, Vilnius, <http://www.lrvk.lt/bylos/veikla/priemones13.pdf>, 2013 10 15.

su Šiaurės Europa. Ši kryptis galėtų praplėsti regioninės saugumo bendrijos³⁷ erdvę nuo Skandinavijos per visą Vidurio ir Rytų Europą. Lietuvai tokia pasirinkta strategija leistų aktyviau dalyvauti ES politikoje ypač ekonomikos ir saugumo srityse.

Lietuvos Respublikos Seimo nutarime dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo 2012 m. naujoje nutarimo redakcijoje teigiama, kad Lietuva sieks stiprinti partnerystę ir bendradarbiavimą su Lenkijos Respublika karinėje, energetinio saugumo, transporto ir kitose srityse, toliau plėtodama bendrus regioninius infrastruktūros projektus.³⁸ Šių pozicijų išskyrimas LR nacionalinio saugumo strategijoje demonstruoja prioritetas Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimo sritis pastaruoju metu. Lietuvos ir Lenkijos strateginės partnerystės plėtojimas grindžiamas bendrais dvišalių santykių poreikiais: saugumo, energetikos, transporto sistemų integracijos, bendrų infrastruktūros projektų įgyvendinimo interesais. Valstybių santykiai remiasi ir tradiciniu Europos vidaus ir išorės politikos nuostatų bendrumu. Strateginiu bendradarbiavimu siekiama vystyti intelektualų forumą, išanalizuoti galimybę vietovardžius rašyti tautinių mažumų kalbomis ir prireikus parengti atitinkamų teisės aktų projektus.³⁹ Pastebima, kad dvišalis bendradarbiavimas oficialiuose valstybių dokumentuose orientuojamas į ekonomikos ir infrastruktūros projektų vystymą, dažnai nustumiant į šalį kitus strateginius klausimus.

Remiantis LR institucijų pozicijomis, išreikštomis LR Vyriausybės programose ir LR nacionalinio saugumo strategijoje, tarptautine saugumo politikos dinamika, Šiaurės šalių saugumo politikos kryptimis ir prioritetais, galima daryti išvadą, kad bus vystoma Šiaurės kryptis, tačiau išlieka tikimybė, kad ateityje išryškės bendradarbiavimo su Lenkija poreikis. Remiantis saugumo politikos perspektyva – Lietuvai yra nenaudingas Transatlantinės saugumo bendrijos formalus skaidymas į saugumo subregionus. Lenkijos ir Lietuvos dvišaliai santykiai visuomet buvo vienu iš Lietuvos užsienio politikos prioritetų. Tam tikrais momentais pastebima šalių retorikos ir viešojo komunikavimo stiliaus kaita. Pavyzdžiui, remiantis Lenkijos internetiniu portalu *wiadomosci.wp.pl*, Audroniui Ažubaliui einant užsienio reikalų ministro pareigas dvišaliai

³⁷ Saugumo bendrija remiasi identiteto, „mes“ suvokimu, saugumo tarp valstybių užtikrinimu, bendromis institucijomis, pasitikėjimu, lojalumu, regioniniu subjektyvumu. Remiantis šiais bruožais visiškai integruotoje valstybių grupėje, kuri funkcionuos tarsi nedalomas vienetas tarptautinėje sistemoje, bus susiformavusi bendro saugumo perspektyva ir bendra gynybos politika.

³⁸ Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl nacionalinio saugumo strategijos patvirtinimo. Nauja nutarimo redakcija nuo 2012-07-01, nr. XI-2131, 2012-06-26, Žin., 2012, nr. 76-3945 (2012-06-30).

³⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008-2012 metų programos įgyvendinimo priemonės, http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=405318, 201310 15.

Lietuvos ir Lenkijos santykiai pablogėjo.⁴⁰ Viešuose R. Sikorskio pasisakymuose kelis kartus minima įtampa, atsiradusi tarp dviejų užsienio reikalų ministrų. Ažubalio interviu 2010 metų balandį BNS apie Lietuvos ir Lenkijos santykius teigiama:

Kryptys nepasikeitė. Pasikeitė politikos atlikimo stilius. Natūralu, kad mano, kaip ministro, vieša retorika, skiriasi nuo mano pirmtako ar dar anksčiau buvusio Petro Vaitiekūno. Kiekvienas politikas turi savo stilių, bendravimą, požiūrį. <...>Lenkijos kaip valstybės esminiai interesai, Lenkijos lyderių politinis supratimas apie Lenkijos vaidmenį regione, manau, negali labai keistis, kad ir kas beužimtų aukščiausius postus.⁴¹

Taip ministras pastebi, kad užsienio politika priklauso nuo politikos vykdytojų, esminiai pasikeitimai įvyksta tik įgyvendinant politiką, tačiau bendradarbiavimo krypčių pasirinkimui tai neturi didelės įtakos.

Pastebima griežtesnė pareigūnų retorika, pavyzdžiui Lenkijos premjeras Donaldas Tuskas atvirai signalizuoja: gerų, daugiau nei tiesiog kaimyniškų Lietuvos ir Lenkijos santykių laikai baigėsi. Lietuvos apžvalgininkai pastebi, kad Varšuva nebemato Vilniuje nei strateginio partnerio, nei dėmesio verto sąjungininko ES ir NATO.⁴² LR Prezidentės D. Grybauskaitės požiūriu, dabartinė situacija susidarė ne tik dėl lenkų mažumos Lietuvoje pasipiktinimo esama situacija, bet ir dėl ekonomiais sumetimais ir pragmatizmu paremto Lenkijos sprendimo energetikos srityje bendradarbiauti su Rusija, o ne Lietuva (sprendimas stabdyti dalyvavimą Visagino atominės elektrinės projekte). Stebint Lenkijos ir Lietuvos užsienio politikos kaitą, galima daryti prielaidą, kad Lietuva Lenkijai strategiškai nėra tokia reikalinga. Kintant šalies nacionaliniams interesams, keičiasi ir Lietuvos vieta Lenkijos užsienio politikos prioritetų sąrašė. Tačiau Lenkijos reikšmė Lietuvai (ir atvirkščiai) buvo ryškesnė ES ir NATO narystės kontekste siekiant įsitvirtinimo tarptautinėje bendrijoje ir ypač regioninėje saugumo bendrijoje Lietuvos ir Lenkijos aukštų pareigūnų retorika žymi, kad pasikeitusi Lenkijos užsienio politika Lietuvos atžvilgiu daro įtaką dvišaliam bendradarbiavimui. Natūraliai kinta Lietuvos lūkesčiai Lenkijos, kaip strateginės partnerės, atžvilgiu. Nacionaliniai bendradarbiavimo interesai daugiau koncentruojami į konkrečius projektus. Tačiau nepaisant išorės veiksnių (mažėjančių Lenkijos interesų), Lietuvos užsienio politikos

⁴⁰ Plačiau apie Lietuvos ir Lenkijos dvišalių santykių pablogėjimą žr. Internetinio žinių portalo *wiadomosci.wp.pl* straipsnyje „*Lenkų-lietuvių santykiai blogiausi ES*“ (lenk. „*Relacje Polski z Litwą najgorsze w UE*“), <http://wiadomosci.wp.pl/kat,1023303,title,Relacje-Polski-z-Litwa-najgorsze-w-UE,wid,13035175,wiadomosc.html?icaid=1e245,20131015>.

⁴¹ BNS, „A. Ažubalis: „Apie tautinių mažumų teises Lietuvoje turi būti aiškinama daugiau“. *Lrytas.lt*, <http://www.lrytas.lt/-12724508581271764103-a-azubalis-apie-tautiniu-mazumu-teises-lietuvoje-turi-but-i-aiskinama-daugiau.htm>, 2013 10 16.

⁴² Bačiulis, A. „Anei Putino, anei Tusko“, *Veidas*, 2010 05 31.

prioritetų ir interesų sąrašė Lenkija vis dar užima aukštą poziciją.

Dvišalių santykių poveikis regioninei ir subregioninei dinamikai nėra toks ryškus, nors, pavyzdžiui, estų istorikas ir politologas Andresas Kasekampas pastebi, kad Lietuvos ir Lenkijos nesutarimai gali atsilipti viso Baltijos regiono energetiniam saugumui, nes Lenkija dabar pirmenybę teikia ne geopolitiniais, o komerciniams interesams.⁴³ Bendradarbiavimas Baltijos jūros regiono klausimais yra aktualus dvišalio dialogo plėtojimo pavyzdys, tačiau regione turėtų būti vykdoma bendresnio pobūdžio politika nei vien orientacija į atskirų subregionų vaidmenį (Baltijos šalių, Šiaurės šalių, Vokietijos, Lenkijos ir Rusijos).

Nacionaliniu lygmeniu dvišalių santykių kaitos kontekste, išryškėjo tautinių mažumų klausimas. Pavyzdžiui, 2013 m. birželio 11 d. LR Prezidentės D. Grybauskaitės metiniame pranešime teigiama:

kaip valdančiosios koalicijos politinių susitarimų įkaite jau tampa lietuvių kalba. Kontraversiškas lietuvių kalbos egzaminas perauga ir į kitus šalį skaldančius reikalavimus. O tuo pačiu metu už Lietuvos sienų uždarinėjamos lietuviškos mokyklos.⁴⁴

Kairiųjų Vyriausybės švietimo politikos kritika yra tautinių mažumų klausimo Lietuvos ir Lenkijos santykių dalis. Pavyzdžiui, dažnai radikalūs Valdemaro Tomaševskio pasisakymai yra kita šios politikos vykdymo dalis. Todėl vienos ir kitos pusės išsakytos mintys kartas nuo karto sulaukia ir tarptautinės bendruomenės dėmesio.

Lygindami Lietuvos prezidentų užsienio politiką Lenkijos atžvilgiu, galime įžvelgti tam tikrų skirtumų. Valdo Adamkaus santykis su Lenkijos vadovais buvo labiau asmeninis. D. Grybauskaitės požiūris kitoks – ji į tarptautinius santykius žiūri pragmatiškiau, o ne per tarpasmeninius ryšius. Pavyzdžiui, daug diskusijų viešojoje erdvėje sukėlė LR Prezidentės D. Grybauskaitės atsakymas 2012 m. vykti į Lenkijos ir Baltijos šalių prezidentų susitikimą. Prezidentūra tokią poziciją aiškino tuo, kad pasirengimo NATO viršūnių susitikimo Čikagoje klausimai jau aptarti ir su Lenkijos prezidentu, ir su Latvijos prezidentu.⁴⁵

Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimas Rytų partnerystės klausimais yra geras dvišalio bendradarbiavimo ES kontekste pavyzdys. Bendrais rezulta-

⁴³ BNS, „Politologas: Lietuvos ir Lenkijos nesutarimai gali atsilipti viso Baltijos regiono energetikos saugumui“ *Delfi.lt* 2010-10-26, <http://www.delfi.lt/verslas/energetika/politologas-lietuvos-ir-lenkijos-nesutarimai-gali-atsiliepti-viso-baltijos-regiono-energetikos-saugumui.d?id=37895687#ixzz2lIqu4HKz>, 2013 10 16.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės metinis pranešimas, 2013 m. birželio 11 d., http://www.president.lt/lt/prezidento_veikla/metinis_pranesimas/2013_m_.html, 2013 10 16.

⁴⁵ *Ten pat.*

tais galima laikyti asociacijos susitarimus su Moldova ir Gruzija, dialogo plėtojimą su Ukraina žymiu postūmiu vizų režimų supaprastinimo ir liberalizavimo procesuose. 2013 m. lapkričio 28–29 dienomis Vilniuje įvyko trečiasis Rytų partnerystės viršūnių susitikimas. Rytų partnerystės⁴⁶ iniciatyva yra stiprinamas dvišalis ir daugiašalis bendradarbiavimas su ES kaimynystės politikos Rytinėmis kaimynėmis, remiamos šalyse vykdomos reformos ir siekiama priartinti valstybes prie ES. Sukurta daugiašalio formato struktūra, leidžianti keistis patirtimi, informacija ir įgyvendinti projektus šalyse partnerėse. Tai galima vertinti kaip Lietuvos–Lenkijos politinio dialogo rezultatą. Lietuvos ir Lenkijos iniciatyva skatinama sektorinio bendradarbiavimo plėtra, Rytų partnerystėje į bendradarbiavimą įtraukiantys formatai kaip Pilietinės visuomenės forumas, Vietos ir regionų valdžių konferencija, Verslo forumas, Jaunimo forumas. Tikėtina, kad ir ateityje dvišalis Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimas bus kreipiamas į regioninį lygmenį, ES ir NATO.

Lietuvos ir Lenkijos strateginę partnerystę galima vertinti kaip dinamišką abipusį bendradarbiavimo procesą, kuris atskleidžia dviejų valstybių bendrų, koordinuojamų veiksmų idėją, tai akivaizdu tiek politikų, diplomatų retorikoje, tiek konkrečiuose dvišaliuose projektuose, iniciatyvose. Bendradarbiavimas nėra tolygus. Jis yra labai stipriai veikiamas vidinių ir išorinių veiksnių, lemiančių dvišalius santykius. Taip pat šalių nacionalinių prioritetų, regioninių arba subregioninių orientacijų, tapatybės ir nacionalinių interesų kaitos.

2.1. Saugumo politikos ir energetinės nepriklausomybės veiksniai dvišaliuose santykiuose

Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimas gynybos srityje sudaro nemažą strateginės partnerystės dalį. Šalys gynybos srityje vykdo nemažai bendrų projektų. Lietuvos krašto apsaugos ministerijos 2012 m. ataskaitoje bendradarbiavimas su Lenkija išreiškiamas konsultacijomis su Lenkija įvairiais strateginiais klausimais, koordinuoti veiksmai siekiant didesnio NATO matomumo regione. Konsultacijų metu ypatingas dėmesys skirtas 2013 m. rudenį vykusioms NATO greitojo reagavimo pajėgų pratyboms „Steadfast Jazz 2013“.⁴⁷ 2012 m. Lenkijos gynybos ministras buvo pakviestas dalyvauti Baltijos šalių

⁴⁶ Rytų partnerystė apima ES santykius su šešiomis Rytų partnerėmis – Armėnija, Azerbaidžanu, Baltarusija, Gruzija, Moldova ir Ukraina.

⁴⁷ Krašto apsaugos ministerijos 2012 metų veiklos ataskaita Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komitetui, www.kam.lt/.../2012_kam_ataskaita_%20nsgk_%202013-05-02, 2013 10 21.

gynybos ministrų susitikimuose, siekiant dar labiau sustiprinti regioninį bendradarbiavimą gynybos planavimo srityje. Lietuva dalyvauja NATO Šiaurės Rytų korpuso, dislokuoto Ščecine, Lenkijoje, veikloje. 2012 m. suintensyvėjo bendradarbiavimas tarp specialiųjų operacijų pajėgų. 2012 m. taip pat buvo tęsiamas Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimas karo kartografijos srityje. 2012 m. aktyviau derinta bendros Lietuvos, Lenkijos ir Ukrainos karinės brigados LITPOLUKRBRIG steigimo sutartis.

2013 m. pavasarį Lietuvos krašto apsaugos ministras Juozas Olekas susitikęs su Lenkijos gynybos ministru Tomaszu Siemoniaką aptarė bendros Lietuvos, Lenkijos ir Ukrainos karinės brigados kūrimą, vykstančias karines pratybas, NATO Oro policijos misiją Baltijos šalyse, Lietuvos pirmininkavimą Europos Tarybai. Dvišaliu susitarimu Lietuvos ir Lenkijos strateginė partnerystė turi būti vystoma stiprinant ir rengiant bendrus su saugumu susijusius karinius pajėgumus. Vienu svarbiausių prioritetų šiame bendradarbiavime galima laikyti bendrą Lietuvos, Lenkijos ir Ukrainos brigados LITPOLUKRBRIG kūrimą.⁴⁸ Lietuvos, Lenkijos ir Ukrainos karinės brigados kūrimas yra ilgalaikis procesas, Lietuvai tai prioritetingas projektas dalyvaujant kariniuose projektuose. LITPOLUKRBRIG idėja žymi bendrus Lietuvos ir Lenkijos interesus Rytų Europoje ir siekį stiprinti Rytų Partnerystę.

Lietuva ir Lenkija siekia glaudesnio bendradarbiavimo su Rytų partnerėmis. Siekiama, kad bendradarbiavimas taptų ES Bendrosios saugumo ir gynybos politikos dalimi. Abi valstybės stengiasi intensyviai bendradarbiauti su Ukraina, tai paremta nuolatinėmis politinėmis ir karinėmis konsultacijomis, bendromis pratybomis. Svarbus veiksnys bendradarbiavimas gynybos srityje su NATO.⁴⁹ Tai žymi siekį prisidėti prie euroatlantinės saugumo bendrijos stiprinimo. Lenkijos naikintuvai jau keturis kartus dalyvavo NATO oro policijos misijoje virš Baltijos valstybių. Lietuvos karininkai dirba Danijos-Vokietijos-Lenkijos daugiašaliame sausumos pajėgų korpuso Šiaurė-Rytai (MNC NE). Tai, žinoma, daugiau techninis bendradarbiavimas, tačiau platesniame euro-atlantinės saugumo bendrijos kontekste jis labai žymus ir reikšmingas,

⁴⁸ Lietuva, Lenkija ir Ukraina oficialias derybas dėl trišalio karinio vieneto steigimo pradėjo 2011 metais. Ši brigada galėtų dalyvauti tarptautinėse Europos Sąjungos operacijose ir budėti ES kovinėse grupėse. Planuojama, kad karinę trišalę LITPOLUKRBRIG brigadą sudarys trys batalionai, jos štabas įsikurs Liubline, Lenkijoje. Aukščiausia junginio vadovybė bus rotuojama tarp trijų šalių. Planuojama, kad ši brigada sudarys galimybes kartu dalyvauti tarptautinėse operacijose, bendrose tarptautinėse pratybos, greito reagavimo budėjimuose.

⁴⁹ „Lietuvos ir Lenkijos strateginė partnerystė bus stiprinama toliau“, *Voruta.lt*, <http://www.voruta.lt/lietuvos-ir-lenkijos-strategine-partneryste-bus-stiprinama-toliau>, 2013 10 21.

nes žymi šalių bendrų saugumo ir gynybos interesų tęstinumą⁵⁰, nepaisant politinio bendradarbiavimo dinamikos.

Greta kitų nišinio Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimo sričių išskiriamas infrastruktūros gerinimas ir ekonomikos vystymas. Energetikos klausimai tampa vienu svarbiausių dvišalio bendradarbiavimo pavyzdžių. Lietuvos ir Lenkijos dujotiekių jungtis turėtų tapti vienu iš Baltijos energetikos rinkos jungčių plano, kuriuo siekiama tarptautinių energetikos jungčių būdu integruoti Baltijos jūros regiono valstybių energetikos rinkas, elementų. BEMIP yra vienas iš prioritetų kuriant energetikos infrastruktūrą, kurią ES įvardijo savo antroje strateginėje energetikos apžvalgoje.⁵¹ Tokio plano paskirtis – sujungti Baltijos jūros regiono dujų ir elektros energijos rinkas ir nutraukti Baltijos šalių atskirtį nuo Europos energetikos rinkos.

Lenkija yra tarsi Lietuvos energetinės infrastruktūros vartai į ES, nes tik per Lenkiją Lietuva techniškai gali prisijungti tiek prie Europos energetinės rinkos, tiek ir prie Europos žemyninių tinklų. Dujotiekių jungtis, kurios ilgis būtų 562 km, tarp Lietuvos ir Lenkijos diversifikuotų dujų tiekimo šaltinius, sukurtų prielaidas laisvai dujų rinkai.⁵² Šiuo metu yra parengta Lietuvos ir Lenkijos dujotiekių jungties verslo aplinkos analizė, ruošiamas išsami galimybių studija. Lenkijos bendrovė „Gaz-System“ dujotiekį 2018 m. planuoja nutiesti į Lietuvą. Lietuvos ir Lenkijos dujotiekių sistemos sujungimas laikomas integracijos į bendrą ES energetikos rinką žingsniu.⁵³ Strategiškai svarbi Europos Sąjungos dujų rinkos vientisumui Lietuvos ir Lenkijos dujotiekių jungties statyba yra inicijuota Lietuvos ir Lenkijos valstybių vadovų ir yra remiama Europos Komisijos.

⁵⁰ Pasak Vyriausybės atstovų, Lietuvos ir Lenkijos dvišalis karinis bendradarbiavimas yra viena iš svarbiausių mūsų valstybės gynybos ir saugumo stiprinimo sričių. 2013 m. balandžio mėn. dvišalio susitikimo metu LR Krašto apsaugos ministras padėjo Lenkijai už aktyvų dalyvavimą NATO oro policijos misijoje Baltijos šalyse, taip pabrėždamas bendradarbiavimo su Lenkija būtinybę. Susitikimo metu buvo pasirašytas susitarimo memorandumas dėl Lietuvos ir Lenkijos specialiųjų operacijų pajėgų bendradarbiavimo. Memorandumas nustato šalių bendradarbiavimo principus vystant specialiųjų operacijų pajėgas. Specialiųjų pajėgų bendradarbiavimas apimtų bendrus mokymus, keitimąsi sukaupia patirtimi ir informacija apie specialiųjų operacijų pajėgų transformaciją ir plėtrą ir kitą abipusiškai naudingą veiklą.

⁵¹ „Parengta Lenkijos – Lietuvos dujotiekių jungties verslo aplinkos analizė“, *Verslo žinios*, 2012 02 10, <http://vz.lt/Default.aspx?PublicationId=1c22e8d7-2dba-4aaa-8ce6-f9c59a3e819a#ixzz2kG6oTkWm>, 2013 10 26.

⁵² Skaičiuojama, kad jungtis pajėgumai į Baltijos šalis būtų iki 2,3 mlrd. m³ dujų per metus. Lenkijos dujų perdavimo sistemos operatorius „Gaz-System S. A.“ ir AB „Lietuvos dujos“ pasirašė dokumentą, apibrėžiantį įmonių bendradarbiavimo principus vykdant tiriamojo pobūdžio darbus dėl dujotiekio, sujungiančio Lenkiją ir Lietuvą, statybos. 2012m. vasario mėn. atliktos Verslo aplinkos analizės rezultatai atskleidė, kad Lenkijos ir Lietuvos dujotiekių jungtis būtų labai naudinga regiono dujų rinkoms, nes padidindama tiekimo patikimumą ir išplėsdama rinkos galimybes, taip pat nurodė spręstinus klausimus.

⁵³ Lietuvos Respublikos energetikos ministerija, http://www.enmin.lt/lt/activity/veiklos_kryptys/strateginiai_projektai/LietuvosLenkijos_dujotiekis.php?clear_cache=Y, 2013 10 26.

Lietuvos ir Lenkijos prioritetai energetikos srityje yra strateginė bendradarbiavimo sritis. Anot LR energetikos ministro Jaroslavo Neverovičiaus, bendri energetikos projektai gali labiau suartinti Lietuvą ir Lenkiją. Ministras teigia, kad:

bendrus principus galima įvardyti jau dabar – siekti sukurti realią rinką ir realią konkurenciją elektros, dujų ir šilumos sektoriuose, išvengti vertikaliai integruotų monopolijų dominavimo. Tokiu būdu laimės ir gamintojai – jie bus priversti dirbti kuo efektyviau, ir vartotojai – jiems bus garantuota mažiausia kaina.⁵⁴

Dėl šios priežasties strateginiuose Lietuvos Respublikos dokumentuose išskirtinai daug dėmesio skiriama Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimui energetikos srityje.

2012 m. rudenį Baltijos jūros regiono šalių investuotojų forumo metu Lenkijos Energetikos departamento Energetikos politikos skyriaus vadovas Janusz Michalskis teigė, kad prie energetinio saugumo regione prisidėtų tiek Klaipėdoje planuojamas statyti terminalas, kuris turėtų pradėti veikti 2015 metais, tiek Lenkijoje planuojamas statyti terminalas, kurį Varšuva tikisi pastatyti per dvejus ar trejus metus. Lenkijos pareigūno teigimu, šie projektai neturėtų būti kliūtis ir planuojamai dujotiekio jungčiai.⁵⁵ Lenkija argumentuoja, kad ketina plėtoti tiek skalūninių dujų gavybą, tiek branduolinę energetiką, bet atsisakoma komentuoti galimybę valstybei grįžti prie Visagino atominės elektrinės projekto.

2012 m. rudenį vykusiame XV tarpvyriausybiniame Lietuvos ir Lenkijos ekonominio bendradarbiavimo komisijos posėdyje buvo pasikeista naujais informacija apie abiejų šalių ekonomikai svarbių projektų, ypač energetikos, transporto ir turizmo srityse, įgyvendinimą. Nemažai dėmesio skirta bendradarbiavimui energetikos ir transporto sektoriuose – aptarta dujų terminalų statyba, skalūnų dujų potencialo išnaudojimo galimybės, pokyčiai elektros energetikos srityje, transporto projektų „Rail Baltica“ ir „Via Baltica“ vykdymo eiga.

Dvišalių Lietuvos ir Lenkijos santykių kontekste siekiama Europos Sąjungos lygmeniu glaudesnio bendradarbiavimo investicijų, vartotojų teisių apsaugos, rinkos priežiūros, viešųjų pirkimų, inovacijų srityse. Pažymėtina, kad tarpusavio santykių plėtojimas taip pat turi didelę reikšmę šalių ekonomikoms.

⁵⁴ Jokūbaitis M., „Energetikos ministras J. Neverovičius: „Lietuvą ir Lenkiją suartins energetika“, *Lrytas.lt*, 2012 12 17, <http://www.lrytas.lt/verslas/izvalgos-ir-nuomones/energetikos-ministras-j-neverovicus-lietuva-ir-lenkija-suartins-energetika.htm>, 2013 10 26.

⁵⁵ „Lenkija tikisi ES paramos dujų ir elektros jungtims su Lietuva, remia dujų terminalą Klaipėdoje“, *Verslo žinios*, 2012 10 26, <http://vz.lt/article/2012/10/26/lenkija-tikisi-es-paramos-duju-ir-elektros-jungtims-su-lietuva-remia-duju-terminala-klaipedoje#ixzz2kFqbODRr>, 2013 10 26.

Gynybos, saugumo, ekonominio ir energetinio bendradarbiavimo sritys yra pastebimai mažiau veikiamos politinės dvišalio bendradarbiavimo dinamikos. Jos stipriai susijusios su regionine saugumo ir ekonomikos politika, su šalių siekiu užtikrinti saugumo bendrijos tęstinumą ir tokiu būdu pasirūpinti savo nacionaliniu saugumu. Pragmatiniai nacionaliniai interesai, geografinis artimumas ir ankstesnė bendradarbiavimo patirtis lemia konkrečių nišinių projektų tęstinumą. Saugumo bendradarbiavimo srityje – reiškingas šalių siekis išlaikyti ir stiprinti euroatlantinę saugumo bendriją, juo labiau, kad bendrijos viduje šalių saugumo politikos interesai ir NATO raidos suvokimas yra labai panašūs.

2.2. Tautinės mažumos dvišaliuose santykiuose: Lietuvos pozicija

Lietuvos ir Lenkijos santykius pastaruoju metu gaubia nesutarimai dėl skirtingai vertinamos tautinių mažumų padėties. Lietuvos viešajame diskurse Lietuvos lenkų keliama grėsmė valstybei konstruojama remiantis politinėmis prielaidomis. Lietuvos lenkai kaltinami pilietiniu ir politiniu neįėjimu. Visos etninės grupės Lietuvoje siejamos su specifine problematika. Šiuo klausimu Lietuvos lenkai⁵⁶ nesiskiria nuo romų, žydų ir rusų – visos jos turi nusistovėjusias ir nekintančias vaizdavimo schemas. Tačiau lenkų tautinės mažumos išskiriama pagal tris pagrindines problematikos sritis: tautinių mažumų švietimo klausimai, pavardžių ir vietovardžių rašymas lenkiškais rašmenimis ir tautinės mažumos veiksnys valstybės vidaus ir išorės politikoje.

Lietuvos lenkų keliami reikalavimai Lietuvos valdžiai pastaruoju metu suaktyvėjo. Svarbiausiais klausimais išskiriama vardų ir pavardžių rašymas lenkų abėcėlės rašmenimis Lietuvos Respublikos dokumentuose. Šalia Šalčininkų ir Vilniaus rajonų vietovardžių ir gatvių pavadinimų rašymo dviem kalbomis problemos šiame rajone iškyla ir žemės gražinimo problema. Tačiau svarbiausiu pastarojo laikotarpio klausimu išlieka ginčas dėl Lietuvos Respublikos vykdytos švietimo reformos. Eskaluojant problemas ir vis labiau aštrinant situaciją, keliamas klausimas, ar suvienodinta lietuvių kalbos egzaminavimo tvarka yra racionali tautinės mažumos atžvilgiu? LR Konstitucinis Teismas išaiškino, kad reikia laikytis lygybės principo. Lenkų tautinės mažumos atstovai reikalauja papildomų sąlygų ir kelia problemas, susijusias su tautinės

⁵⁶ Lenkai sudaro daugiau nei 25 proc. gyventojų Vilniaus, Šalčininkų, Švenčionių ir Trakų rajonuose.

mažumos padėtimi Lietuvoje, taip ne tik aštrindami situaciją, bet ir siekdami, būti matoma politinė jėga.

Lenkų tautinės mažumos problemos siejamos su politine įtampa valstybėje. Nuo 2010 m. sausio 1 d. Tautinių mažumų įstatymas baigė galioti ir šiuo metu valstybėje nėra įstatymo, nustatančio tautinių mažumų padėtį. 2011 m. pabaigoje Lietuvoje viešėjęs ESBO komisaras tautinių mažumų klausimais Knutas Vollebaekas teigė:

Nėra įpareigojimo turėti įstatymą dėl tautinių mažumų ir yra daug šalių, kurios jo neturi. Mano nuomone, Jūsų atveju problema yra, kad jūs turėjote Tautinių mažumų įstatymą, kuris baigė galioti. Simboliškai tai sukuria kitokią situaciją, nei tuo atveju, jei jūs nebūtumėte tokio įstatymo turėję. Pagal Europos Tarybos ataskaitą, atrodo, kad įstatymui baigus galioti yra teisinis vakuumas.⁵⁷

Lietuvos lenkų rinkimų akcijos deleguoto kultūros viceministro Edvardo Trusevičiaus vadovaujama darbo grupė yra parengusi Tautinių mažumų įstatymo projektą, kuris leistų dvikalbius užrašus vietovėse, kur tautinės mažumos atstovai sudaro ne mažiau nei 25 proc. gyventojų. Taip pat tokiose vietovėse valstybės įtaigose norima leisti kalbėti tautinės mažumos kalba. Kadangi šis projektas sukėlė ginčų ir abejonių valdančiojoje koalicijoje, LLRA taip pat yra pateikusi siūlymų laikinai grąžinti 1991 metais priimtą Tautinių mažumų įstatymą.⁵⁸

LR užsienio reikalų ministerija viešuose pasisakymuose pabrėžia, kad lenkų tautinės mažumos reikalavimai yra nepagrįsti, o mažumų švietimo situacija Lietuvoje – geriausia Europoje. 2013 m. gegužės mėn. Vytauto Didžiojo universitete viešėjęs LR užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius į pateiktą klausimą, kokią vietą dvišalių santykių kontekste užima tautinių mažumų politika, atsakė nevienareikšmiškai pirmiausia, ministras akcentavo, kad tai nėra prioritetinė sritis, nes santykiuose koncentruojamasi į nacionalinius interesus. Lygiai tokios pačios pozicijos laikosi ir Lenkijos užsienio reikalų ministras Radosławas Sikorskis.⁵⁹

Viešajame diskurse lenkų tautinė mažuma vis dar pateikiama kaip nelo-

⁵⁷ BNS, „Tautinių mažumų įstatymo nebuvimas sukuria teisinį vakuumą“, *Diena.lt*, 2011-11-16, <http://kauno.diena.lt/naujienos/salies-pulsas/tautiniu-mazumu-istatymo-nebuvimas-sukuria-teisini-vakuuma-268622#.Un-LXUCRbYs>, 2013-10-28.

⁵⁸ BNS, „Lenkijos ambasadorius: tautinių mažumų įstatymas yra Lietuvos vidaus reikalas“, *Delfi.lt*, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lenkijos-ambasadorius-tautiniu-mazumu-istatymas-yra-lietuvos-vidausr-eikalas.d?id=63332288#ixzz2IK0Zr8s8>, 2013 11 22.

⁵⁹ 2013 gegužės 16 d. VDU lankėsi LR užsienio reikalų ministras Linas Linkevičius. Vizito metu ministras skaitė paskaitą VDU bendruomenei. Anot L. Linkevičiaus, viena iš svarbiausių, bet vis dar neišspręstų problemų yra ne tik Lietuvos, bet ir kaimyninių šalių – Latvijos, Lenkijos, taip pat Estijos – energetinė nepriklausomybė ir saugumas.

jali Lietuvos valstybei visuomenės dalis, kuri gali kelti pavojų valstybės stabilumui. Lenkų tautinė mažuma Lietuvoje apibūdinama pabrėžiant politizuotas švietimo problemas. Lietuvos lenkai reprezentuojami kaip mažuma, kuri siekia specialaus statuso ir teisių valstybėje. Lenkijos ambasadoriaus Lietuvoje Jaroslavo Czubińskiego nuomone:

Lenkija negali kištis į kitos šalies reikalus ir spręsti klausimų, kurie nėra Lenkijos Respublikos kompetencijoje, nors nuolat prašome daugiau empatijos lenkų kilmės Lietuvos piliečių keliamų klausimų atžvilgiu.⁶⁰

Mokinių skaičius mažėja visose Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose. Lietuvoje veikiančiose lenkiškose mokyklose visi dalykai, išskyrus lietuvių kalbą, yra dėstomi lenkų kalba. Tai unikalus atvejis Europos švietimo sistemoje ir Lietuva yra vienintelė šalis, kur lenkų tautinei mažumai priklausantys asmenys turi galimybę įgyti visą išsilavinimą gimtąja kalba (nuo pradinio iki aukštojo).⁶¹Pateikti faktai tik dar kartą įrodo, kad švietimo sistema Lietuvoje nėra diskriminacinė lenkų tautinės mažumos atžvilgiu, o atvirkščiai – sukuria šiai tautinei mažumai išskirtines sąlygas (žr. 3 ir 4 lenteles).

3 lentelė. Mokyklų skaičius

Mokymo kalbos	1990-1991	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013
Lenkų	44	63	62	56	56	50
Lietuvių ir lenkų	7	17	16	12	12	13
Lenkų ir rusų	47	11	12	10	8	11
Lietuvių, lenkų ir rusų	25	8	6	5	7	5

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Lietuvos Statistikos departamento duomenis leidinyje „Švietimas 2012“.

⁶⁰ BNS, „Lenkijos ambasadorius: tautinių mažumų įstatymas yra Lietuvos vidaus reikalas“, *Delfi.lt*, <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/lenkijos-ambasadorius-tautiniu-mazumu-istatymas-yra-lietuvos-vidausr-eikalas.d?id=63332288#ixzz2lK0Zr8s8>, 2013 11 21.

⁶¹ Sirijos Gira V., „Lietuvos Lenkijos dvišalių santykių vertinimai: probleminiai klausimai“, *Rytų pulsas*, 2011, nr. 2 (36), [http://www.eesc.lt/uploads/news/id286/Rytu%20pulsas%2020%20\(36\).pdf](http://www.eesc.lt/uploads/news/id286/Rytu%20pulsas%2020%20(36).pdf), 2013 11 21.

4 lentelė. **Mokinių, kurie mokosi lenkų kalba, skaičius**

1990-1991	2000-2001	2008-2009	2009-2010	2010-2011	2011-2012	2012-2013
11 407	22 303	15 064	14 170	13 393	12 895	12 265

Šaltinis: sudaryta autorių pagal Lietuvos Statistikos departamento duomenis leidinyje „Švietimas 2012“.

Lietuvos socialinių tyrimų instituto atlikti tyrimai rodo, kad informacija apie tautines mažumas visuomenėje pateikiama vienpusiškai. Tautinės mažumos dažniausiai vaizduojamos kaip nepatikimos ir keliančios problemų ar net grėsmę.⁶² Tyrimais nustatyta, kad tautinių mažumų politinis dalyvavimas turi būti užtikrintas konkrečiais įstatymais, o integracija yra pačių mažumų siekis išsaugant savo tapatybę būti dalimi valstybės, kurioje gyvena. Pabrėžiama, tai kad šiuolaikinė valstybė įtvirtina asmens teises, pilietybės, valstybinio suverenumo normas, bet dar neranda būdų kaip nepažeidus įstatymais paremtų nuostatų patenkinti tautinių mažumų reikalavimus.

Lenkų tautinės mažumos išskirtinis problemų eskalavimas viešajame diskurse 2012–2013 metais išlieka nepakitęs. Pagrindinės temos, išlieka tokios pačios: lenkų tautinės mažumos švietimo klausimai, lojalumo stoka valstybei, kurioje gyvena. Šiame kontekste taip pat išryškėja Lietuvos lenkų rinkimų akcijos netinkamo atstovavimo problema ir Lenkijos valstybės įsikišimas į šiuos politizuotus klausimus.

Remiantis politikos analitikų ir istorikų nuomone, galima daryti išvadą, kad populiariuose interneto portaluose lenkų tautinė mažuma Lietuvos visuomenėje vaizduojama išimtinai politiniu aspektu. Kultūriniai, istoriniai, socialiniai veiksniai įtraukiami į diskusijų lauką tik kaip politinio konteksto dalis, siekiant palyginti ar pagrįsti argumentus, kurių pačiame centre atsiduria Lietuvos lenkai. Todėl pagrindinės temos, diskutuojamos visuomenėje dažniausiai yra vienkryptės, kitokios nuomonės pateikiamos tik naudojant priešišką retoriką.

2.3. Lietuvos vieta Lenkijos užsienio politikoje

Tiriant Lenkijos užsienio politiką Lietuvos atžvilgiu, prasčiausi šalių santykiai buvo 2010 m., kai išankstiniuose Prezidento rinkimuose laimėjo

⁶² Lietuvos viešojoje erdvėje konstruojamas lenkų tautinės mažumos įvaizdis, kaip mažumos, kuri neintegruota į visuomenę, nemoka lietuvių kalbos, diskriminuoja vietinius lietuvius. Lenkų tautinės mažumos integracijos problemų Lietuvoje visuma, kurią sudaro valstybinės kalbos nemokėjimas ir prastesne socialinė padėtis, turi įtakos tokiai situacijai kokia yra Lietuvoje.

„Piliečių platformos“ kandidatas Bronisławas Komorowskis. Tokiu būdu didžiausia parlamentinė partija perėmė pagrindinių Lenkijos politinių institucijų kontrolę ir tapo visiškai atsakinga už šalies užsienio politikos formavimą. Lietuvoje pasigirdavo (ir iki šiol pasigirsta) apgailestavimų dėl antros pagal dydį lenkų politinės jėgos „Teisės ir teisingumo“ partijos, kuri, pasak daugelių mūsų vietinių politikos komentatorių, buvo daug palankesnė ir draugiškesnė Lietuvos atžvilgiu, pralaimėjimo.

Paskutiniame dešimtosios minties mėnraščio „Tribūna“ numeryje galime net rasti straipsnį „Politinė dešinė Lietuvoje bei Lenkijoje“, kuriame jaunas autorius Jonas Švagždys negaili komplimentų „Teisės ir teisingumui“, šią jėgą pateikia kaip pavyzdį Lietuvos dešiniams. Būtina pažymėti „Teisės ir teisingumas“ pasižymi aiškiai didesniu euroskepticizmu negu „Tėvynės Sąjunga – Lietuvos krikščionys demokratai“, o Jarosławo Kaczyńskiego siūlomi istorinės atminties ar pasaulėžiūros modeliai yra priimtini ne itin didelei, nors ir pastoviai, Lenkijos piliečių grupei. Negalime pamiršti, kad „Teisės ir teisingumo“ vyriausybės valdymo ir lėktuvo katastrofoje žuvusio Lecho Kaczyńskiego prezidentavimo metu pablogėjo iki tol lėtai, bet sėkmingai gerėję Lenkijos ir Vokietijos santykiai, o bendradarbiavimas su Rusija atsidūrė visiškoje aklavietėje priminė Šaltojo karo epochą.

Broliai Kaczyńskiai bandė sukurti didelę antirusišką koaliciją. Įdomu tik, kad tai darė apeidami pagrindines ES institucijas. Daug vilčių buvo dėta į JAV, dėl to, kad šios viltys dažnai buvo nepagrįstos, Lenkijos tuomečius vadovus ne kartą perspėdavo ne vienas JAV politikas ir visuomenės veikėjas, net pats Zbigniewas Brzezinski. „Teisės ir teisingumo“ lyderiai savo ypatinga misija laikė posovietinės erdvės europeizaciją ir jos integraciją į Vakarų.⁶³ Šiame kontekste Lietuvos politikai buvo jiems patikimi ir lojalūs partneriai. Teigti, kad Jarosławas Kaczyńskis ir jo bendraminčiai turėjo ir turi aiškią Lietuvos ir Lenkijos santykių viziją, negalime. Viena ir vienintelė Kaczyńskio jungtis su Lietuva – tai antirusiška platforma. Jeigu prie to dar pridėsime kai kurių politikų iš „Teisės ir teisingumo“ arogantiškus pasisakymus apie Lietuvą lenkų tautinės mažumos kontekste (pvz., Konrado Górsčio), tai minėtos partijos užsienio politikos vizija taps dar labiau miglota ir neaiški.

Kaip atrodo esančių kitoje politinės scenos pusėje lenkų socialdemokratų užsienio politikos vizija? Neseniai Briuselyje Aleksandras Kwaśniewskis pareiškė, kad „Lietuvos ir Lenkijos dvišaliai santykiai yra blogi todėl, kad nėra manęs valdžioje“. Pasisakymas iš tikrųjų arogantiškas, bet reikia pripažinti, kad Kwaśniewskio ir postkomunistų valdymo laikotarpiu abiejų valstybių

⁶³ Kuźniar R., *Polityka zagraniczna III Rzeczypospolitej*, Warszawa, 2012, p. 283-293.

bendradarbiavimas buvo ypač intensyvus. Kauno miesto taryba – turbūt nedaugelis tai prisimena – net suteikė Lenkijos prezidentui Kauno miesto garbės piliečio vardą, pabrėžiant jo Lietuvos ir Lenkijos ekonominių forumų, kurie vyko Kaune, globą.

Ne be Lenkijos kairiųjų palankumo ilgus metus veikė Lietuvos ir Lenkijos prezidentų konsultacinis komitetas, tarpparlamentinė Lietuvos ir Lenkijos asamblėja, abiejų šalių Vyriausybių bendradarbiavimo taryba. Abiejų šalių prezidentų iniciatyva buvo įkurtas Adomo Mickevičiaus Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimo rėmimo fondas. Be abejo, dvišaliuose susitikimuose buvo dažnai keliamos Lietuvos lenkų ir Lenkijos lietuvių neišspręstos problemos, bet euroatlantinės integracijos klausimai dominavo minėtuose dvišaliuose forumuose ir tiesiog užgoždavo minėtas problemas. Taip pat būtina pripažinti, kad lenkų socialdemokratai labai sėkmingai bendradarbiavo su Lietuvos politikais integracijos į ES ir NATO klausimais. Taip pat šiuo metu Lenkijos socialdemokratų aljansas (lenk. *Sojusz Lewicy Demokratycznej*) išsiskiria savo tvirta europinės politikos gilinojo pozicija, kuri netrukdo lygiagrečiai kelti suartėjimo su Rusija klausimo.

Socialdemokratų indėlis į Lenkijos parlamento veiklą nėra didelis – jie gavo tik 6 proc. rinkėjų balsų, o net pačios optimistiškiausios prognozės jiems nesuteikia vilties dėl didesnio laimėjimo negu 78 proc. Maža to, Aleksandras Kwaśniewskis yra susipriešinęs su pagrindine kairiųjų politine jėga, kuria išlieka minėtas Lenkų socialdemokratų aljansas. Taigi, jau pats laikas iškelti klausimą, kokią užsienio politiką įgyvendina „Piliečių platforma“ ir jos lyderiai – Bronisławas Komorowskis, Donaldas Tuskas ir Radosławas Sikorskis? Norėtusi paminėti, kad dabartinis Lenkijos prezidentas, tai aktyvus lenkų antikomunistinio pagrindžio veikėjas, kuris ne tik kovojo už žmogaus teises su socialistine diktatūra, bet ir kūrė būsimos Lenkijos užsienio politikos viziją, kurioje nepriklausoma Lenkija glaudžiai bendradarbiauja su kaimyninėmis, nepriklausomomis nuo Rusijos šalimis. Panašios biografijos dar keliasdešimties „Piliečių platformos“ veikėjų. Būtina pabrėžti, kad Lenkijoje dar yra daug žmonių, kuriems šūkis „už mūsų ir jūsų laisvę“ tikrai daug ką reiškia. Deja, šie romantikai, kurie veikė ir dabar veikia taip pat vadovaudamiesi Prancūzijoje gyvenančio Jurgio Giedraičio ideologija, yra jau mažuma – politiką ateina nauja karta (Lietuvoje šis reiškinys dar nepastebimas, „Sąjūdžio“ žmonės dar stipriai dalyvauja visuomeniniame ir politiniame gyvenime).

Kaip anksčiau minėta, vienu reikšmingiausių vidinių veiksmų, lemiančių šalies užsienio politikos pokyčius, konstruktyvizmo atstovai įvardija valdžioje esančių politinių partijų kaitą ir ypač daug dėmesio skiria ideologijų

kaitai ir jų poveikiui užsienio politikai. Konstruktivizmo atstovai nesutaria, ar keičiantis valdančiajai daugumai, naujoji dauguma, remdamasi ideologiniais skirtumais, gali inicijuoti užsienio politikos pokyčius, tačiau Lenkijos atveju, pokyčiai akivaizdūs. Tad, kokius užsienio politikos pokyčius įgyvendino Tuskas, Komorowskis ir Sikorskis? Vienareikšmiškai, pakito santykiai su Vokietija. Prieš metus ištarti Sikorskio žodžiai, kad būtina daugiau turėti Vokietijos Europos Sąjungoje, buvo priimti su didžiausia simpatija, nors lenkų dešinioji opozicija neslėpė savo pasipiktinimo.⁶⁴ Santykių suintensyvėjimas su Vokietija sutapo su atšilimu, nors ir nedideliu, Lenkijos ir Rusijos santykiuose. Tai juk vienas kitam netrukduojantys reiškiniai, atvirkščiai, puikiai derantys tarpusavyje. Čia dar prisideda ir įsirašo proameriketiško romantizmo tapimas norma.⁶⁵

Lenkijos ir Vokietijos santykių optimistai nuėjo dar toliau: buvo pabandyta suteikti naujų jėgų Veimaro trikampio bendradarbiavimui, ypač kai daug šilumos atsirado Bronisławo Komorowskio ir Françoiso Hollande'o santykiuose. Visgi, nauja Europos Sąjungos ašis – Vokietija–Prancūzija–Lenkija – jeigu ir įmanoma, tai tolesnėje perspektyvoje. Komorowskiui, Tuskui ir Sikorskiui pavyko atgaivinti ir Višegrado grupės bendradarbiavimą, nepaisant to, kad Prahoje ir Bratislavoje per pastaruosius ketverius metus valstybės pirmieji asmenys keitėsi ne vieną sykį. Seniai puoselėta, kartais mitologizuota stiprios Centrinės Europos idėja lyg ir šiek tiek juda link realaus įgyvendinimo. Būtina užduoti klausimą, kokią vietą šioje vizijoje Lenkija numato Baltijos šalims, drauge ir Lietuvai?

Grįžtant prie Kaczynskių ir Tusko užsienio politikos palyginimo, atkreiptinas dėmesys, kad liko didelis entuziazmas (gal net per didelis) vykdant ES Rytų kaimynystės politiką. Ši politika yra susijusi su, galima sakyti, ypatinga misija sprendžiant Baltarusijos, Ukrainos, Moldovos ir Pietų Kaukazo šalių ateitį.⁶⁶ Lietuvai visose minėtose projektuose numatyta vieta, bet ne itin reikšminga. Santykiuose su Lietuva, Lenkija į pirmą vietą iškelė lenkų tautinės mažumos padėties klausimą. Viešėdamas Vilniuje 2011 m. Lenkijos premjeras susitiko su savo tautiečiais Vilniaus Šv. Teresės bažnyčioje ir užtikrino, kad dvišaliai santykiai priklausys nuo Lietuvos Vyriausybės veiksmų, palankių lenkų tautinei mažumai.

⁶⁴ Kuźniar R., *Op. cit.* p. 339 – 349.

⁶⁵ Góralski W., „Polska-Niemcy: trudny proces pojednania (sprawy zamknięte – sprawy otwarte)” in Rotfeld A.D. red., *Dokąd zmierza świat?*, Warszawa, 2008, p. 405-430; Pełczyńska-Nałęcz K., Malgin A.W., „Stosunki polityczne między Polską a Rosją po 1990 roku” in Rotfeld A.D. Torkunow A.W, red., *Białe plamy - czarne plamy. Sprawy trudne w relacjach polsko-rosyjskich (1918-2008)*, Warszawa 2010, p. 669-689.

⁶⁶ *Priorytety polskiej polityki zagranicznej w 2013 roku*, <http://www.platforma.org/pl/artukul/platforma/europa-i-swiat/priorytety-polskiej-polityki-zagranicznej-w-2013>;

Būtinumą laikytis europinių standartų tautinių mažumų teisės apsaugos srityje ragino Lietuvą kiti aukšti Lenkijos pareigūnai ir politikai. Pažymėtina, kad „europinių standartų“ sąvoka yra labai miglota ir neaiški. Tautinių mažumų teisių klausimai šiuo metu nedominuoja ES institucijose. Dažniau šiais klausimais užsiima Europos Taryba, įgyvendindama ET tautinių mažumų pagrindų apsaugos konvencijos įgyvendinimo monitoringą, o Europos Tarybos vaidmuo pastaruoju metu stipriai sumažėjo. Šiame kontekste Lenkija gali tik veiksmingai apeliuoti į 1994 m. pasirašytą Draugiškų santykių ir gero kaimyninio bendradarbiavimo sutartį.

Minėtas santykių modelis yra neįprastas, bet pastebimas Vidurio ir Rytų Europoje. Geriausias to pavyzdys, primenantis Lietuvos ir Lenkijos situaciją, yra Vengrijos užsienio politika Slovakijos ir Rumunijos atžvilgiu. Tik labai skiriasi vengrų mažumos minėtose šalyse laikysena: ji labiau integruota į savo šalių politinį ir visuomeninį gyvenimą. Taip pat tarp tautinių mažumų atstovų sunkiau surasti sąjungininkų kaimyninės šalies politikams.⁶⁷

Išvados

Lietuvos ir Lenkijos tarptautinė įtaka ir vaidmuo skiriasi. Galima teigti, kad santykiai tarp Lietuvos ir Lenkijos yra asimetriški. Tai ypač išryškėjo 2010–2013 metais. Tačiau valstybės stengiasi išlaikyti bendradarbiavimą, tęsti projektus, suvokdamos politikos procesų kaitą. Lietuvos ir Lenkijos strateginė partnerystė išlieka, tačiau ji yra kitokia, lėtesnis tempas, kitas ambicijų lygis, išryškėja skirtingi šalių prioritetai ir nacionaliniai interesai. Lenkijos užsienio politikos interesai laipsniškai tolsta nuo Lietuvos. Tai žymi kintanti abiejų valstybių retorika ir besikeičiantys Lenkijos užsienio politikos prioritetai. Vienas iš pagrindinių Lenkijos siekių – noras įsitvirtinti tarp didžiųjų Europos Sąjungos valstybių, bendradarbiaujant su Vokietija, Prancūzija ir Rusija. Šie Lenkijos siekiai lemia mažesnę Lenkijos dėmesį santykiams su Lietuva ir kitomis Vidurio ir Rytų Europos valstybėmis.

Galima teigti, kad tam tikru atžvilgiu partnerystė su Lietuva buvo pakesta intensyviu bendradarbiavimu su Vokietija. Šalių priklausančių tai pačiai saugumo bendrijai strateginės partnerystės tęstinumą įtvirtina regioninis ir subregioninis bendradarbiavimas. Tad, užmezgus vertybinius, normatyvinius ir tapatybės ryšius su ES ir NATO, pastaruoju metu plėtojamos daugiakryp-

⁶⁷ *Polish foreign Policy priorities 2012-2016*, <http://www.msz.gov.pl/resource/d31571cf-d24f-4479-af09-c9a46cc85cf6:JCR>, 2013 11 15.

tės šalių užsienio politikos, kai strateginių partnerių interesai ir prioritetinės užsienio politikos kryptys nebūtinai sutampa. Šalys tęsia bendradarbiavimą saugumo ir gynybos srityse, plėtoja bendrus energetikos projektus. Tačiau bendradarbiavimas nėra toks glaudus, koks buvo integracijos į euro-atlanti-
nę bendriją metu. Lenkijos atveju daugiau dėmesio teikiama santykiams su Vokietija, Lietuvos žvilgsnis vis dažniau krypsta Šiaurės šalių link. Tikėtina, kad ir ateityje dvišalis Lietuvos ir Lenkijos bendradarbiavimas bus sutelktas į regioninį lygmenį, ES ir NATO.

Kaip minėta, strateginė partnerystė, kuri jungė Lietuvą ir Lenkiją eurointegracijos laikotarpiu, pradėjo kisti (ypač tai pastebima nuo 2010 metų) dėl kelių priežasčių: neliko strateginių tikslų (integracija į NATO ir ES jau buvo pasiekta), Lenkijos interesai ES nutolo nuo Lietuvos interesų. Taip pat tautinių mažumų – lenkų Lietuvoje ir lietuvių Lenkijoje – atstovai pradėjo savo padėtį vertinti pagal ES vyraujančius standartus, nors ES institucijos nesuteikia vieno atsakymo, kaip turi atrodyti negausių tautinių bendrijų politinis ir kultūrinis gyvenimas. Pavardžių ir gatvių pavadinimų rašyba ir vykdoma švietimo politika atskleidžia, kaip glaudžiai su nacionaline tapatybe susijusios problemos daro įtaką ir turi realių pasekmių kitose dvišalio bendradarbiavimo srityse. Formuojama vidinių ir išorinių tarpusavio santykių ir juos lemiančių veiksnių grandinė, kuri iškelia problemas, ir iš pirmo žvilgsnio daugiau simbolinius, tačiau su valstybių nacionaline tapatybe tiesiogiai susijusius veiksnius.

Galima daryti išvadą, kad problemos, susijusios su tautinėmis mažumomis, dvišaliame lygmenyje daro poveikį bendriesiems ekonominiams planams, kurie ypač svarbūs vystant strateginį bendradarbiavimą. Lenkijoje iki šiol yra labai gajus „kresų“ (paribių) mitas ir tautiečių gyvenančių už šalies ribų rėmimas, kitais žodžiais – visi lenkų kultūriniai, civilizaciniai pasiekimai prasidėjo Abiejų Tautų Respublikos pakraščiuose. Taigi, būtina remti savo tautiečius (ypač Lietuvoje, Baltarusijoje, Ukrainoje) ir taip pat lenkų kultūrą ir kalbą šiame areale. Baltarusijoje ir Ukrainoje tai sunkiai įmanoma dėl silpnos demokratijos (Ukrainos atvejis) arba autoritarinio režimo (Baltarusijos atvejis). Iš Lietuvos šioje srityje galima tikėtis daugiausiai.

2010–2011 metais atšalę Lietuvos ir Lenkijos santykiai gerėti pradėjo 2012 m. pabaigoje, kai Lietuvoje susikūrė centro–kairioji koalicija, į kurios sudėtį įėjo Lietuvos lenkų rinkimų akcija. Tik laikas parodys, kaip ilgai šis atšilimas tęsis. Tačiau nesunkiai galima prognozuoti, kad tęsis dvišalis energetinis bendradarbiavimas, kuris abiem šalims yra prioritetas ir suteikia didesnę nepriklausomybę nuo Rusijos. Gynybos, saugumo, ekonominio ir energetinio

bendradarbiavimo sritys yra pastebimai mažiau veikiamos politinės dvišalio bendradarbiavimo dinamikos. Jos stipriai susijusios su regionine saugumo ir ekonomikos politika ir paremtos šalių siekiu užtikrinti saugumo bendrijos tęstinumą ir tokiu būdu pasirūpinti savo nacionaliniu saugumu. Pragmatiniai nacionaliniai interesai, geografinis artimumas ir ankstesnė bendradarbiavimo patirtis lemia konkrečių dvišalių projektų tęstinumą.

Bendri infrastruktūros plėtros projektai gali stokoti europinių lėšų, nes šioje vietoje abi šalys privalo labai glaudžiai bendradarbiauti pagrindinėse ES institucijose. Optimistiškai galima žvelgti į bendradarbiavimą įgyvendinant Rytų partnerystę. Politinis bendradarbiavimas, pasibaigus Lietuvos pirmininkavimui ES, tikėtina sulėtės, o Lenkija, greičiausiai, aktyviai sugrįš prie Lietuvos lenkų keliamų klausimų sprendimo.

2014 m. vasaris